

آزموده‌ها

نگاهی به تجربیات
و نیازهای روحانیون در حج و عمره

واحد آموزش امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری

بسم الله الرحمن الرحیم

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
آزموده ها جلد ۱۰ ----- ۸
مشخصات کتاب ----- ۸
اشاره ----- ۸
مقدمه ----- ۱۳
فصل اول مروری بر توصیه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب ----- ۲۴
اشاره ----- ۲۴
کلیّات ----- ۲۵
توصیه‌های آموزشی ----- ۲۶
توصیه‌های اخلاقی و تربیتی ----- ۳۳
توصیه‌های سیاسی ----- ۳۵
پیشبینیهای لازم ----- ۳۶
مدیریت در بحران ----- ۳۸
شرح وظایف معینههای کاروان حج ----- ۴۰
فصل دوم روحانی موفق، از نگاه روحانیون ----- ۵۵
اشاره ----- ۵۵
عوامل موفقیت روحانیون از نگاه روحانیون ----- ۵۶
فصل سوم در ایران ----- ۶۳
اشاره ----- ۶۳
شناسایی زائران ----- ۶۴
همیاری و همکاری زائران و کمک به ضعفا ----- ۶۶
اجرای طرح احسان ----- ۶۷
کیفیت اداره جلسات ----- ۶۸

مقدمات فقهی حج در ایران ----- ۶۹
۱. تصحیح نماز ----- ۶۹
۲. یادآوری حساب سال ----- ۷۰
۳. بیان کیفیت وصیتنامه ----- ۷۰
۴. استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت ----- ۷۱
۵. پیش نیازهای احرام ----- ۷۲
۶. تذکر نکاتی درباره نیابت ----- ۷۳
۷. کیفیت نماز در فرودگاه و هواپیما ----- ۷۴
۸. بیان کیفیت نماز در مکه و مدینه ----- ۷۵
۹. بیان ثواب نماز در مسجدین شریفین ----- ۷۵
۱۰. بیان فضیلت شرکت در نماز جماعت اهل سنت ----- ۷۷
۱۱. بیان کیفیت نماز خواندن اهل سنت ----- ۷۸
۱۲. نکات قابل ذکر در مورد نماز با اهل سنت ----- ۸۱
۱۳. حکم سجده در مکه و مدینه ----- ۸۳
۱۴. نحوه بیان مناسک و احکام حج در جلسات ایران ----- ۸۴
۱۵. ارجاع احتیاط واجب به فالاعلم ----- ۹۱
فصل چهارم در مدینه ----- ۹۳
فصل پنجم در میقات ----- ۱۰۱
فصل ششم در حرم ----- ۱۰۷
اشاره ----- ۱۰۷
بیان نکاتی در اولین جلسه مکه ----- ۱۱۷
کارهای حرام بین احرام عمره تمتع و احرام حج تمتع: ----- ۱۱۹
فصل هفتم اعمال حج ----- ۱۲۱
اشاره ----- ۱۲۱

رمی جمرات و بیتوته در منا ----- ۱۳۵
فصل هشتم دیگر موارد ----- ۱۴۱
اشاره ----- ۱۴۱
نمازی پرفضیلت در ماه ذی قعده ----- ۱۴۸
نماز اول هر ماه ----- ۱۴۹
نماز ده شب اول ذی حجه ----- ۱۵۰
نماز جعفر طیّار ----- ۱۵۰
حریم و حرمت خانواده حج ----- ۱۵۱
درباره مرکز ----- ۱۵۲

آزموده ها جلد ۱۰

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص:۱

اشاره

ص:۲

ص:۳

ص:۴

ص:۵

ص:۶

مقدمه

ص:۷

آزموده ها (۱۰)- نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج و عمره

از میان همه عبادات "،حج "ویژگی‌ها و مزایای متمایزی دارد. توگویی خداوند راز و رمز تهذیب نفس، سیر و سلوک و بالا رفتن از نردبان کمال و معرفت، بلکه گذری بر فلسفه خلقت و گذشته تاریخ از ابتدای هبوط آدم تا بعثت پیامبر خاتم و یادآوری ظهور حجت قائم عجل اللّه تعالی فرجه الشریف، را یک جا در حج و مناسک و مشاعرش به یادگار گذاشته است.

اگر سالک این راه با مناسک ظاهری و باطنی حج آشنا شود و آن را با شعور و آگاهی انجام دهد، به سوی دریای بی‌کران معارف رهنمون می‌شود و لحظه به لحظه پرده‌ای از گنجینه اسرار و شگفتی‌ها به کنار رفته تا از خود بی خود شده و در آسمان معارف توحیدی به پرواز درآید و جذبه یار، او را به ملاقات پروردگار برساند.

ص:۸

چه کسی غیر از روحانی کاروان، در این سیر روحانی به یاری زائر خدا شتافته و دستش را گرفته و به دیدار یار میرساند؟

شأن و منزلت روحانیون

روحانیون و کسانی که وظیفه سنگین راهنمایی میهمانان خدا را به عهده دارند، در ادبیات دینی و آموزه‌های وحیانی از شأن و جایگاه والا و ممتازی برخوردارند:

الْإِمَامُ الْهُمَامُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ (ع) قال: «حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ (ع) أَنَّهُ قَالَ: أَشَدُّ مِنْ يُتْمِ الْيَتِيمِ الَّذِي انْقَطَعَ عَنْ أَبِيهِ يُتْمُ يَتِيمٍ انْقَطَعَ عَنْ إِمَامِهِ وَ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْوُصُولِ إِلَيْهِ وَ لَا يَدْرِي حُكْمَهُ فِيمَا يُبْتَلَى بِهِ مِنْ شَرَائِعِ دِينِهِ أَلَا فَمَنْ كَانَ مِنْ شِيعَتِنَا عَالِماً بِعُلُومِنَا فَهَذَا الْجَاهِلُ بِشَرِيعَتِنَا الْمُنْقَطِعُ عَنْ مُشَاهَدَتِنَا يَتِيمٌ فِي حِجْرِهِ أَلَا فَمَنْ هَدَاهُ وَ أَرْشَدَهُ وَ عَلَّمَهُ شَرِيعَتَنَا كَانَ مَعَنَا فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى.» (۱)

امام حسن عسکری از پدران بزرگوارشان نقل میکنند که فرمودند: «سختتر از یتیمی که پدرش را از دست داده یتیمی است که از امامش جدا شده و راهی به سوی او ندارد و وظیفه‌اش را در اعمال دینش نمیداند. آگاه باشید هر یک از شیعیان ما که به علوم ما آگاه باشد پس این جاهل به شریعت و احکام دین که دسترسی به ما ندارد یتیمی است در دامان او، آگاه باشید هر کسی که او را هدایت و ارشاد کند و علم دین و شریعت ما را به او بیاموزد با ما در رفیق اعلی خواهد بود.»

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۳۱۷، ح ۲۰.

ص:۹

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ (ع): «حَضَرَتِ امْرَأَةٌ عِنْدَ الصِّدِّيقَةِ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ (ع)، فَقَالَتْ: إِنَّ لِی وَالِدَةً ضَعِيفَةً وَ قَدْ لُبِسَ عَلَيْهَا فِی أَمْرِ صَلَاتِهَا شَیْءٌ وَ قَدْ بَعَثَتْنِی إِلَيْكِ أَسْأَلُكِ، فَأَجَابَتْهَا فَاطِمَةُ (ع) عَنْ ذَلِكَ فَثَنَّتْ فَأَجَابَتْ ثُمَّ ثَلَّثَتْ إِلَى أَنْ عَشَّرَتْ فَأَجَابَتْ ثُمَّ خَجِلَتْ مِنَ الْكَثْرَةِ، فَقَالَتْ: لَا أَشُقُّ عَلَيْكِ يَا ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ.

قَالَتْ فَاطِمَةُ (ع) هَاتِی وَ سَلِی عَمَّا بَدَا لَكِ. أَ رَأَيْتِ مَنِ اكْتُرِیَ يَوْماً يَصْعَدُ إِلَى سَطْحٍ بِحَمْلٍ ثَقِيلٍ وَ كِرَاهُ مِائَةُ أَلْفِ دِينَارٍ يَثْقُلُ عَلَيْهِ؟ فَقَالَتْ: لَا. فَقَالَتْ: اكْتُرِيتُ أَنَا لِكُلِّ مَسْأَلَةٍ بِأَكْثَرَ مِنْ مِلْءِ مَا بَيْنَ الثَّرَى إِلَى الْعَرْشِ لُؤْلُؤاً، فَأَحْرَى أَنْ لَا يَثْقُلَ عَلَیَّ. سَمِعْتُ أَبِی (ص) يَقُولُ: إِنَّ عُلَمَاءَ شِيعَتِنَا يُحْشَرُونَ فَيُخْلَعُ عَلَيْهِمْ مِنْ خِلَعِ الْكَرَامَاتِ عَلَى قَدْرِ كَثْرَةِ عُلُومِهِمْ وَ جِدِّهِمْ فِی إِرْشَادِ عِبَادِ اللَّهِ حَتَّى يُخْلَعُ عَلَى الْوَاحِدِ مِنْهُمْ أَلْفُ أَلْفِ حُلَّةٍ مِنْ نُورٍ ثُمَّ يُنَادِی مُنَادِی رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ أَيُّهَا الْكَافِلُونَ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ (ع) النَّاعِشُونَ لَهُمْ عِنْدَ انْقِطَاعِهِمْ عَنْ آبَائِهِمُ الَّذِينَ هُمْ أَئِمَّتُهُمْ هَؤُلَاءِ تَلَامِذَتُكُمْ وَ الْأَيْتَامُ الَّذِينَ كَفَلْتُمُوهُمْ وَ نَعَشْتُمُوهُمْ فَاخْلَعُوا عَلَيْهِمْ خِلَعَ الْعُلُومِ فِی الدُّنْيَا فَيُخْلَعُونَ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْ أُولَئِكَ الْأَيْتَامِ عَلَى قَدْرِ مَا أَخَذُوا عَنْهُمْ مِنَ الْعُلُومِ.» (۱)

امام حسن عسکری (ع) فرمود: زنی نزد فاطمه زهرا (ع) آمد و گفت: مادر ناتوانی دارم که مسئله‌ای از مسائل نماز برایش مشتبه شده مرا به نزد شما فرستاده تا پاسخ آن را برایش ببرم.

۱- همان، ص ۳۱۸، ح ۲۲.

ص:۱۰

صدیقه کبری سؤالش را پاسخ دادند اما او نفهمید بار دوم بار سوم تا ده بار برایش توضیح دادند اما باز متوجه نشد و خجالت کشید بار دیگر سؤال کند، گفت: ای دختر رسول خدا (ع) شما را زحمت نمیدهم.

بانوی دو سرا فرمود: هرچه میخواهی بپرس. آیا اگر کسی را اجیر کنی تا بار سنگینی را به پشت بام برساند و در ازای آن صد هزار دینار مزد بگیرد برای او این کار سنگین است؟

گفت: نه.

حضرت صدیقه فرمود: «من در برابر هر پاسخی که به تو میدهم به اجرتی اجاره شدهام که بیشتر از این است که ما بین زمین تا عرش خداوند را از مروارید پُر کنند، پس سزاوار است پاسخ دادن به تو بر من سنگین نباشد.

از پدرم رسول خدا (ص) شنیدم که میفرمود: علمای شیعیان محشور میشوند پس به اندازه علم و کثرت کوششان در ارشاد و راهنمایی مردم بر آنان خلعتهای کرامت پوشانیده میشود تا آنجا که بر یکی از آنان هزار هزار حله نور پوشیده میشود. آنگاه منادی پروردگار عزوجل ندا میدهد: ای سرپرستان ایتام آل محمد و برطرف کنندگان نیاز آنان! در آن زمانی که دستشان از پدران روحانی آنان یعنی امامان کوتاه بود، اینان شاگردان شما و ایتامی هستند که آنان را سر پرستی کردید پس از خلعتهای علوم در دنیا را بر آنان بپوشانید، آنگاه علما بر هر کدام از ایتام به اندازه علمی که از او فرا گرفته خلعت میپوشانند.»

ص:۱۱

قَالَ عَلِيٌّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا (ع): يُقَالُ لِلْعَابِدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: نِعْمَ الرَّجُلُ كُنْتَ، هِمَّتُكَ ذَاتُ نَفْسِكَ وَ كُفَيِتَ مَئُونَتُكَ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ.

امام علی بن موسی الرضا (ع) فرمود: روز قیامت به عابد گفتهمیشود: خوب مردی بودی، همه همّ و غم تو نجات دادن خودت بود و زندگیات را مردم تأمین میکردند، اکنون به بهشت درآی

أَلَا إِنَّ الْفَقِيهَ مَنْ أَفَاضَ عَلَى النَّاسِ خَيْرَهُ وَ أَنْقَذَهُمْ مِنْ أَعْدَائِهِمْ وَ وَفَّرَ عَلَيْهِمْ نِعَمَ جِنَانِ اللَّهِ وَ حَصَّلَ لَهُمْ رِضْوَانَ اللَّهِ تَعَالَى.

آگاه باشید فقیه کسی است که خیرش را بر مردم سرازیر می کند و آنان را از چنگال دشمنانشان نجات میدهد و نعمتهای بهشت خداوندی را بر آنان به وفور عطا میکند و رضایت پرودگار را برایشان تحصیل مینماید.

وَ يُقَالُ لِلْفَقِيهِ: يَا أَيُّهَا الْكَافِلُ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي لِضُعَفَاءِ مُحِبِّيهِمْ وَ مَوَالِيهِمْ قِفْ حَتَّى تَشْفَعَ لِمَنْ أَخَذَ عَنْكَ أَوْ تَعَلَّمَ مِنْكَ فَيَقِفُ فَيُدْخِلُ الْجَنَّةَ مَعَهُ فِئَاماً وَ فِئَاماً وَ فِئَاماً حَتَّى قَالَ عَشْراً وَ هُمُ الَّذِينَ أَخَذُوا عَنْهُ عُلُومَهُ وَ أَخَذُوا عَمَّنْ

ص:۱۲

أَخَذَ عَنْهُ وَ عَمَّنْ أَخَذَ عَمَّنْ أَخَذَ عَنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَانْظُرُوا كَمْ فَرْقٍ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ.» (۱)

روز قیامت به فقیه گفته میشود: ای سرپرست ایتام آل محمد (ع) هدایتگر برای دوستان ناتوان و همپیمانانشان بایست تا شفاعت کنی برای کسانی که از تو معارف را گرفته یا آموختهاند. پس به همراه عالم گروه گروه- تا ده گروه امام شمرد- به بهشت وارد میشوند. آنان کسانی هستند که از او و از شاگردانش تا روز قیامت علم آموختهاند. پس تفاوت بین منزلت و مقام فقیه و عابد را ببینید.»

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: بَعَثَنِی رَسُولُ اللَّهِ (ص) إِلَی الْیَمَنِ وَ قَالَ لِی: یَا عَلِیُّ لَا تُقَاتِلَنَّ أَحداً حَتَّی تَدْعُوَهُ وَ ایْمُ اللَّهِ لَأَنْ یَهْدِیَ اللَّهُ عَلَی یَدَیْکَ رَجُلًا خَیْرٌ لَکَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَیْهِ الشَّمْسُ وَ غَرَبَتْ وَ لَکَ وَلَاؤُهُ یَا عَلِیُّ.» (۲)

«با کسی جنگ مکن تا این که او را به اسلام دعوت کنی. به خداوند سوگند هدایت کردن خدا مردی را بر دست تو بهتر است برای تو از آنچه خورشید بر آن طلوع و غروب میکند و تو مولای او میشوی»

۱- بحارالأنوار، ج ۲، ص ۵، ح ۱۰

۲- الکافی، ج ۵، ص ۲۸، ح ۴.

ص:۱۳

تجربه‌های تبلیغی و ضرورت تبادل و انتقال آنها

بی شک، در مسیر تبلیغ و آموزش آموزه‌های دینی افرادی موفق‌ترند که از تجربه دیگران استفاده کنند و نخواهند تمام راهها را یکی پس از دیگری بیازمایند. از این زاویه، همنشینی با صاحبان تجربه امری سودمند و ضروری است چرا که آنها با گرانترین قیمت، تجربه‌ها را به دست آورده و ما، با ارزانترین قیمت آنها را فرا می گیریم. حضرت امیر (ع) در همین باره می‌فرماید:

«تَسْتَقْبِلَ بِجِدٍّ رَأْیِکَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ کَفَاکَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُغْیَتَهُ وَ تَجْرِبَتَهُ فَتَکُونَ قَدْ کُفِیتَ مَئُونَةَ الطَّلَبِ وَ عُوفِیتَ مِنْ عِلَاجِ التَّجْرِبَةِ فَأَتَاکَ مِنْ ذَلِکَ مَا کُنَّا نَأْتِیهِ وَ اسْتَبَانَ لَکَ مِنْهَا مَا رُبَّمَا أَظْلَمَ عَلَیْنَا فِیهِ یَا بُنَیَّ إِنِّی وَ إِنْ لَمْ أَکُنْ قَدْ عُمِّرْتُ عُمُرَ مَنْ کَانَ قَبْلِی فَقَدْ نَظَرْتُ فِی أَعْمَارِهِمْ وَ فَکَّرْتُ فِی أَخْبَارِهِمْ وَ سِرْتُ فِی آثَارِهِمْ حَتَّی عُدْتُ کَأَحَدِهِمْ بَلْ کَأَنِّی بِمَا انْتَهَی إِلَیَّ مِنْ أُمُورِهِمْ قَدْ عُمِّرْتُ مَعَ أَوَّلِهِمْ إِلَی آخِرِهِمْ فَعَرَفْتُ صَفْوَ ذَلِکَ مِنْ کَدَرِهِ وَ نَفْعَهُ مِنْ ضَرَرِهِ» (۱)

با تصمیم جدی به استقبال اموری بشتاب که اندیشمندان و اهل تجربه، زحمت آزمون آنرا کشیده‌اند و تو را از تلاش بیشتر بی‌نیاز ساخته‌اند، بنا بر این آنچه از تجربیات آنها نصیب ما شده نصیب تو هم خواهد شد بلکه شاید پاره‌ای از آنچه بر ما مخفی مانده (با گذشت زمان) بر تو روشن گردد.

۱- بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۰۳.

ص:۱۴

پسرم درست است که من باندازه همه کسانی که پیش از من می‌زیسته‌اند عمر نکرده‌ام، اما در کردار آنها نظر افکندم و در اخبارشان تفکر نمودم و در آثار آنها به سیر و سیاحت پرداختم تا بدانجا که همانند یکی از آنها شدم، بلکه گویا در اثر آنچه از تاریخ آنان بمن رسیده با همه آنها از اول تا آخر بوده‌ام. من قسمت زلال و مصفای زندگی آنان را از بخش کدر و تاریک باز شناختم و سود و زیانش را دانستم»

علیك بمجالسهٔ أصحاب التّجارب، فإنّها تقوّم علیهم بأغلی الغلاء، و تأخذها منهم بأرخص الرّخص.

بر تو باد به همنشینی با صاحبان تجربه، چرا که آنها با گرانترین قیمت تجربه‌ها را به دست آورده و تو، به ارزانترین قیمت از آنها فرا می گیری.

به همین منظور "معاونت روحانیون بعثه مقام معظم رهبری "در سال‌های اخیر از روحانیون حج درخواست کرد تا تجربیات واندوخته‌های خود را که در طول سالیان گذشته به دست آورده‌اند، در قالب "ره آورد سفر معنوی حج "به رشته تحریر در آوردند. این آثار و نوشته‌ها پس از وصول و دسته بندی موضوعی، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و نتایج آن به صورت" آزموده‌ها "منتشر شده و در اختیار روحانیون محترم کاروان‌ها قرار می گیرد. آنچه در این نوشتار آمده، برگرفته از کلیه رهآوردهایی است که روحانیون در سال ۸۶ به معاونت امور روحانیون ارسال کرده‌اند و توسط فاضل ارجمند جناب

ص:۱۵

حجهٔالاسلام و المسلمین ترابی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و به رشته تحریر در آمده است. جا دارد از اهتمام و پیگیری و زحمات بی دریغ مؤلف ارجمند تقدیر و تشکر به عمل آید.

فرصت را مغتنم شمرده و از همه روحانیون و معین‌های محترم کاروان‌های حج برای مشارکت فعال در طرح "ره آورد سفر حج "و ثبت و نگارش خاطرات و تجارب خود دعوت به عمل می‌آوریم. منظور از مشارکت فعّال، اهتمام روحانیون کاروان‌های حج به نوشتن دقیق و مستند خاطرات، تجارب و توصیه‌هایی است که آگاهی از آنها را به ویژه برای دیگر روحانیون حج مفید و ضروری می‌دانند. بی شک این رویکرد معلومات و تجارب ارزشمند روحانیون را از حصارهای فردی و ذهنی خارج کرده و با عبور از مرزهای زمانی و جغرافیایی، امکان انتقال و بهره وری را برای جمع بیشماری فراهم می‌آورد.

در پایان این فراز، ضمن آرزوی توفیق روزافزون برای کلیه عوامل و خدمتگزاران حج و حاجیان، توجه روحانیون محترم را به چند نکته جلب میکنیم:

-نقطه نظرات انتقادی، اصلاحی و تکمیلی خود را پیرامون این شماره از آزمودهها، برای کمیته تدوین متون آموزشی مستقر در معاونت امور روحانیون ارسال فرمایید.-

در ثبت و نگارش رهآورد سفر حج امسال و سالهای بعد، از تکرار و بازگویی نکاتی که در این شماره یا شماره های-

ص:۱۶

پیش آمده است خودداری نمایید و صرفاً به ذکر مطالب و نکتههای بدیع بسنده کنید.

-تجارب و توصیههای جدید و کاربردی خود را در مورد انجام صحیح و کامل اعمال و مناسک حج، تدوین و بعد از موسم ارسال فرمایید.

حوزه نمایندگی ولیفقیه در امور حج و زیارت

معاونت امور روحانیون

کمیته تدوین

پاییز ۸۷

ص:۱۷

فصل اول مروری بر توصیه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب

اشاره

ص:۱۸

کلیّات

- التزام به سیاست‌های بعثه مقام معظم رهبری و دستورالعمل‌های ابلاغی.
- رعایت شئون روحانیت در کلیه مراحل سفر.
- حضور با لباس روحانیت در مسجدالنبی و مسجدالحرام.
- اجتناب از پذیرفتن نیابت غیر تبرعی در نماز طواف و موارد مشابه‌آن.
- خودداری از واسطه شدن در گرفتن امضا و تائیدیه برای مدیران و خدمه کاروان.
- پرهیز از مواضع تهمت.
- حفظ و تقویت نشاط جسمی و روحی در طول سفر.
- انعکاس پیشنهادهای تأثیرگذار در جهت رشد و بهینه‌سازی برنامه‌ها.
- شرکت به موقع در جلسات داخلی و منطقه‌ای بعثه و همراه با زائران در جلسات عمومی و دعای کمیل و غیره.
- گزارش به موقع عملکرد و تکمیل فرم‌های لازم هنگام ورود به کشور عربستان.
- همکاری با رابطین و پاسخ به سؤالات آنان.
- همکاری با مدیر و مطلع ساختن او در جهت پیش‌بینی نیازهای فرهنگی.
- پرهیز از اعمال نظر شخصی و تک روی و التزام به مشارکت و مشورت با دیگران.
- تلاش در کاهش مشکلات کاروان و تنش‌های زائران.

ص:۱۹

- ایجاد جو محبت، دوستی و خیرخواهی در بین اعضای کاروان وزائران.

توصیه‌های آموزشی

- تشکیل حداقل ده جلسه توجیهی و آموزشی برای زائران قبل‌از سفر.
- برنامه ریزی قبلی برای تقسیم وقت جلسه به بیان: احکام، اسرار و معارف، تاریخ، مسائل اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و سیاسی.
- رعایت اختصار و گویابودن مطالب و متناسب بودن آن با حال زائران.
- طبقه‌بندی زائران و انتخاب بهترین شیوه آموزشی مناسب برای‌آنان.
- رعایت زمان‌بندی و حضور به موقع در جلسات آموزشی.
- شرکت در جلسات آموزشی توجیهی بعثه مقام معظم رهبری.
- اصلاح قرائت و تلبیه زائران.
- پاسخ صحیح به سؤالات دینی و رسیدگی به امور معنوی زائران.
- نظارت، کنترل و حصول اطمینان از انجام اعمال زائران.
- معرفی کتاب‌های مناسب به زائران جهت بالابردن سطح علمی آنان.

ص:۲۰

- آموزش ساده احکامی که در صحت مناسک لازم و مؤثر است.

ص:۲۱

- بیان مسائل شرعی مطابق فتوای مرحوم امام خمینی و پاسخ به سؤالات زائران برابر فتوای مرجع تقلید خودشان.

- پرهیز از بیان مسایلی که موجب نگرانی و تشویش زائران می‌شود.

- تشکیل جلسات اختصاصی برای بانوان و توجیه آنان نسبت به احرام از مسجد شجره، مشکلات معذورین، مسئله نذر و موارد دیگر. (در صورتی که کاروان از حضور معینه بهره‌مند است، این مأموریت از طریق وی پیگیری شود)

- پرهیز از نقل موارد اختلافی و اقوال غیر مشهور.

- نظارت و کسب اطمینان از احرام زائران و همراهی و راهنمایی آنان در طول انجام اعمال واجب.

- همراهی زائران و راهنمایی و نظارت در انجام عمره مفرده تکراری در صورت امکان و درخواست زائران.

- نظارت بر انجام مناسک سالمندان و معذورین و انتخاب آسان‌ترین راه برای انجام اعمال.

- برای معرفی بهتر و بهره‌برداری

ص:۲۲

صحیح‌تر زائران از این سفر معنوی بهتر است که روحانی کاروان در موقع مناسب به بیان و تبیین اسرار و معارف حج بپردازد.

- روحانیون محترم کاروان تلاش کنند پیش از سفر حداقل یک کتاب تاریخی را در موضوع تاریخ اسلام مورد مطالعه قرار داده و در صورت امکان از جاهای لازم آن یادداشتی همراه خود داشته باشند، تا هنگام زیارت اماکن مورد بهره برداری قرار دهند و در مورد سؤالات احتمالی زائران از قبل جواب داشته

ص:۲۳

باشند. به خصوص در مواردی که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، مانند شهدای فخ، بدر، ربذه، خیبر، غدیر و امثال آنها.

- مهم‌ترین محورهایی که در مورد تاریخ و اماکن توصیه می‌شود:

- معرفی اجمالی شبه جزیره عربستان از نظر جغرافیایی و اطلاعاتی کلی در مورد آثار و اماکن اسلامی مکه و مدینه.

- توضیح کامل پیرامون اماکن زیارتی پیش از موعد مقرر زیارت محل‌های مزبور.

ص:۲۴

- شرکت در آموزش‌های تاریخی معاونت امور روحانیون در مدینه (ویژه روحانیون)

- انتخاب وقت مناسب با توجه به شرایط زائران برای زیارت و دیدار از اماکن تاریخی.

- توصیه به نوشتن خاطرات و یادداشت مطالب مهم در طول‌سفر.

- حتی الامکان توجیه و توضیح برای زائران پیرامون اماکن مکه و مدینه از روی نقشه.

- معرفی و زیارت قبور بزرگان و اولیای خدا در قبرستان بقیع برای بانوان از راهروهای شمالی بقیع و روبه قبله.

- در منطقه احد به خاطر جلوگیری از ازدحام و استفاده همگان از فضاهای جلوی قبور شهدا، ابتدا در کنار اتوبوس‌ها توضیح لازم درباره‌شهدای احد برای زائران داده شود، و سپس برای خواندن زیارت نامه به سمت قبرستان حرکت کرد.

ص:۲۵

- ذکر شهدای فخ و اشاره به بدر، ربذه، خیبر و غدیر در حد امکان و در اوقات مناسب.

- توجیه بانوان نسبت به اماکن داخل مسجدالنبی (ص) جهت استفاده هنگام تشرف.

- تشرف دسته جمعی همراه با زائران در هفته اول جهت زیارت و آشنایی با آثار اسلامی به جای مانده از صدر اسلام.

ص:۲۶

توصیه‌های اخلاقی و تربیتی

در سفر حج، بر خلاف عمره، به خاطر کثرت جمعیت، زمان کوتاه انجام اعمال و ناتوان بودن گروهی از زائران از یک سو و از سوی دیگر اعمال طاقت‌فرسای عرفات، مشعر و منا گاهی شرایطی پدیدار می‌شود که به تنش و درگیری در کاروان می‌انجامد و بعضاً شاهد آن هستیم. این مسئله در بین افراد مُسِن و ناتوان و عصبی بیشتر ملاحظه می‌شود. روحانی‌موفق در این موارد با آمادگی قبلی می‌تواند در برقراری آرامش ورفع مشکلات نقش تعیین کننده‌ای ایفا کند. در این جا به مهم‌ترین نکاتی که رعایت‌آنها از آغاز سفر می‌تواند فضای معنوی کاروان را تلطیف کند، اشاره می‌شود:

- حسن معاشرت با زائران در طول سفر.
- احترام قائل شدن برای کلیه زائران و عدم تبعیض میان آنان در روابط و برخوردها.
- بردباری کردن در برخورد با مشکلات به خصوص هنگام تندی کردن افراد ناتوان و عصبی.

ص:۲۷

- رعایت نظم و انضباط در انجام وظایف.
- حضور مرتب در جلسات.
- برخورد عاطفی و متواضعانه با زائران.
- همراهی با زائران هنگام صرف غذا.
- سرکشی به زائران و پاسخگویی به سؤالات ایشان.
- ایجاد آرامش در همسفران و رفع نگرانی از آنان.
- رعایت آداب معاشرت به ویژه هنگام صرف غذا.
- پرهیز از برخورد تحقیرآمیز با زائران.

ص:۲۸

- چشم پوشی از خطاهای زائران و تذکر پنهانی به آنان.

- سعی در اصلاح ناهنجاری‌های اخلاقی زائران.

توصیه‌های سیاسی

- معرفی کشور عربستان از نظر سیاسی و حکومت.

- اشاره به پیشینه تاریخی عربستان، موقعیت روحانیون و علما و کیفیت اداره‌مملکت.

- تبیین روابط کشور ایران و عربستان و موقعیت کلی کشور عربستان در بین کشورهای اسلامی.

- معرفی کوتاهی از مذاهب موجود در عربستان.

- پرهیز از بیان مسائل اختلاف برانگیز.

- تبیین دیدگاه‌های امام راحل (ره) پیرامون حج ابراهیمی و حرمین‌شریفین.

- تبیین نظرات امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری درباره وحدت مسلمین‌جهان.

ص:۲۹

پیشبینیهای لازم

- تشکیل جلسات توجیهی کاروان در ایران و ارایه توصیه‌های لازم به زائران. بدیهی است غفلت از بیان تذکرات مربوط به این مقطع برای زائران به ویژه افرادی که اولین سفر تشرف آنهاست، افزون بر دلهره و اضطراب آنان، موجب رفتارهای ناهمگون و ناهماهنگ زائران در روزهای اول ورود به عربستان می‌شود.

- شناسایی روحی و روانی زائران و پیش‌بینی نیازهای آنان در جهت حسن انجام اعمال و ارتقای معنوی و بهره‌مندی از اعمال.

- سازماندهی زائران در گروه‌های پانزده نفره و استفاده از افراد تحصیل کرده.

- به بانوان توصیه شود از پارچه‌های نازک جهت لباس احرام و چادر استفاده نکنند و لباس‌ها گشاد دوخته شود.

- بانوان نسبت به دوره عادت ماهانه توجه داشته باشند و پیش‌بینی لازم را به‌عمل آورند.

- در فرودگاه و هنگام پرواز وضعیت نماز زائران در هواپیما و فرودگاه عربستان مطرح شود.

- شناسایی وضعیت تقلیدی زائران و بیان احکام و مناسک به نحوی که با فتوای عموم مراجع سازگار باشد و موارد خاص، جداگانه به زائران مربوط تذکر داده شود. این امر در مسجد شجره و سایر موارد به نحوی که به حالت معنوی احرام لطمه نزند، به زائران تذکر داده شود.

ص:۳۰

ص:۳۱

- اگر صبح‌ها بین‌الحرمین در مدینه تراکم جمعیت باشد با هماهنگی زائران می‌توان از فاصله بین نماز مغرب و عشا و پس از شام استفاده کرد.

مدیریت در بحران

مسافرت همیشه با مشکلاتی روبه‌رو است، به ویژه مسافرت جمعی در کشور بیگانه. حال اگر در طول سفر حج مشکلی برای کاروان و یا یکی از زائران پیش آید، این روحانی و مدیر است که باید با هماهنگی و تدبیر لازم کاروان را هدایت و از نگرانی و دلهره نجات دهند. روحانی کاروان باید از قبل خود را برای بروز مشکلات و حوادث احتمالی آماده کرده باشد. برای مثال:

- پیش‌بینی آن که در کاروان فردی گم شود و جستجو برای پیدا کردن او نیز به نتیجه نرسد.
- اگر در کاروان برخورد فیزیکی بین اعضای کاروان و یا اتباع سایر کشورها به وجود آمد.
- اگر در مسیرهای بین شهری اتوبوس‌ها دچار حادثه‌ای شوند.

ص:۳۲

- اگر اتوبوس‌ها به موقع نیامدند و یا به موقع به مقصد نرسیدند و یا هتل مطلوب زائران نباشد.

- اگر برای اعضای کاروان حادثه‌ای ناگوار رخ داد.

- اگر مدیر توانایی اداره کاروان را به هر دلیل از دست داد.

- اگر در بین زائران، افراد ناتوان حضور دارند و هیچ کمک و همراهی ندارند.

ص:۳۳

و ده‌ها مورد دیگر که می‌تواند روحانی را با بحران روبه‌رو کند. در این گونه موارد اگر روحانی آمادگی قبلی داشته باشد و راه کار آن را در نظر گرفته باشد، در صورت بروز، سریع تصمیم‌گیری کرده و همه زائران به راحتی از این سختی‌ها خواهند گذشت.

شرح وظایف معینهای کاروان حج

پیش از سفر

- شرکت در جلسات آموزشی پیش از سفر حج، افزون بر آموزش، زمینه آشنایی مسئولان کاروان و زائران را با معینه فراهم می‌سازد. از این رو شرکت فعال در جلسات آموزشی اهمیّت زیادی داشته و الزامی است. توضیح اینکه خواهران معینه باید از جلسه اول حضور داشته باشند و خود را به زائران معرفی کرده و با هماهنگی مدیر و روحانی کاروان در مکان ثابت و مشخصی مستقر شوند تا زائران برای ارتباط و آشنا شدن با آنها دچار مشکل نشوند.

- در جلسات خواهران لازم است معینه‌ها به سه مورد توجه خاص داشته باشند ":نوع مخاطب و سطح آگاهی آنها "،"تناسب مطالب با مخاطبان "،"مکان و موقعیت زمانی جلسه."

- شناسایی و برنامه‌ریزی برای سالخوردگان و افرادی که مشکلات خاص دارند و نیازمند توجه ویژه و برنامه‌ریزی معینه‌ها بالاخص در هنگام انجام اعمال و مناسک هستند.

ص:۳۴

- شناسایی افراد آسیب پذیر، معترض و منتقد و ایجاد ارتباط دوستانه و عاطفی با آنان و شنیدن نظرات و پیشنهادهای آنها جهت برنامه‌ریزی و حل مشکلات آنان.

- شناسایی مراجع تقلید بانوان زائر و آگاهی از فتاوای فقهی اختلافی جهت هدایت و راهنمایی بانوان. در صورتی که برخی از بانوان زائر، مرجع مشخصی نداشته باشند، آنان را به لزوم تقلید از فقیه اعلم و کیفیت انتخاب مرجع راهنمایی کنند.

- آشنایی و ارتباط نزدیک با بانوی دستیار (همسر مدیر کاروان) و سعی در ایجاد تفاهم جهت تعاملات لازم در سفر. بدیهی است که اولین ارتباط معینه با دستیار و نوع ارتباط با وی، تأثیر مستقیمی بر قضاوت دستیار و نحوه تعامل او دارد. از این رو حفظ شئون اسلامی و توجه به اخلاق و اصول روان شناسی ارتباط، در ملاقات اول، بسیار حائز اهمیّت خواهد بود.

- احترام به تصمیمات مدیر و روحانی و سعی در حفظ هماهنگی در جلسات و حضور فعّال در بخش خواهران و انجام حداقل چند جلسه سخنرانی اختصاصی برای بانوان.

- برنامه‌ریزی صحیح و هوشمندانه جهت تذکر به جایگاه و شأن زائر خانه خدا و جذب زائرانی که نسبت به مسائل اعتقادی بی تفاوت یا بی توجه بوده و بدون دین ستیزی و بر اساس تربیت و عادت غلط، بی مبالات هستند.

- آماده سازی روحی بانوان زائر (با توجه به تعلقات و دلبستگی‌های خانوادگی) برای تحمل سختی‌ها و جدایی از

ص:۳۵

خانواده و آرامش بخشیدن به آنها با بهره گیری از ابزارهای معنوی و عاطفی و زدودن اضطراب از وجود آنان.

- تسهیل و فراهم سازی زمینه‌های لازم برای استفاده بیش‌تر بانوان زائر از فضای معنوی مکه و مدینه. برای مثال در مورد ممنوعیت حضور بانوان حائض در مسجد النبی، می‌توان ضمن هماهنگی‌های لازم با روحانی و مدیر کاروان، جایی خاص را در نزدیک‌ترین مکان ممکن برای بانوان معذور در نظر گرفت تا از برنامه‌های معنوی و ارتباط و نیایش محروم نمانند.

- دخالت نکردن در اموری که مربوط به روحانی کاروان است و ارجاع زائران در اینگونه مسائل به روحانی محترم؛ برای مثال کیفیت و چگونگی انجام مناسک به طور عام.

- پرهیز از دخالت در حیطه وظایف دستیار (همسر مدیر کاروان) مانند تنظیم برنامه اتاق‌ها و امکانات رفاهی و ....

- ایجاد زمینه‌های ارتباط مستمر با بانوان زائر. چنین ارتباطی با ارائه شماره تلفن (به ویژه تلفن همراه) یا آدرس الکترونیکی برای بانوان زائری که از فنّاوری روز بهره می‌برند یا حضور زود هنگام در مکان جلسه آموزشی (نیم ساعت قبل از شروع یا نیم ساعت بعد از اتمام جلسه) فراهم می‌شود.

- تذکر به بانوان زائر در مورد دوری از خرافات و اعمالی که موجب وهن شیعه می‌شود مانند دخیل بستن، قفل زدن به نردهها، انداختن عریضه در حرم یا بقیع. همچنین استفاده از مهر و دستمال کاغذی یا کاغذ و ... جهت سجده در اماکن زیارتی مکه و مدینه.

ص:۳۶

– کسب آگاهی‌های لازم و تنظیم و طبقه بندی مطالب مورد استفاده در طول سفر که موجب انسجام بخشیدن به یافته‌ها و اطلاعات معینه‌ها می‌شود. اطلاعات لازم برای این سفر معنوی را می‌توان به اختصار در موارد زیر ذکر نمود:

– آگاهی‌های فقهی در مورد احکام مبتلا به، به صورت عام (تقلید، طهارت، نماز، خمس و ...) و فقه زنان به طور خاص و فقه زنان در حج به طور اخصّ و دسته بندی مطالب و دقت در مورد اختلاف فتاوا، به ویژه درباره حیض و استحاضه.

– آگاهی از مناسک و احکام ویژه بانوان و معارف و اسرار حج و فلسفه اعمال.

– آشنایی با مذاهب اسلامی و اختلاف عقاید اهل سنّت و شیعه.

– اطلاعات مستند و مستدل در مورد اسلام و زندگانی پیامبر (ص)، ائمه اطهار (ع) و جایگاه ولایت در زندگی بشر و به طور کلی برخورداری مطلوب از اطلاعات دینی.

– آشنایی با ادعیه، به ویژه دعاهای مأثوره ذی الحجه و سرزمین مقدس مکه و مدینه.

– آگاهی‌های جغرافیایی و تاریخی مکه و مدینه به ویژه اماکن حساس و مهم در تاریخ اسلام.

– آگاهی از زندگانی زنان نقش آفرین تاریخ اسلام و ادیان ابراهیمی مانند هاجر، آسیه، مریم، خدیجه، فاطمه بنت اسد، ام‌البنین و حضرت فاطمه (علیهن صلوات الله).

ص:۳۷

- آگاهی از محدوده حرم و اختلاف فتاوا در مورد مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام جهت تبیین شکسته شدن نماز و ورود حائض به قسمت‌های مجاز.

- معینه‌های کاروان‌هایی که «مدینه بعد» هستند، در جلسات پیش از سفر باید کلیه جزئیات احرام و عمره تمتع را بیان کنند؛ به ویژه در مورد کسانی که به عللی هنگام ورود به میقات و یا کمی قبل از آن عذر شرعی پیدا می‌کنند. زیرا این گروه‌ها بلافاصله هنگام ورود به عربستان، محرم شده و وارد مکه می‌شوند و به همین دلیل، فرصتی جهت بیان احکام و مسائل در سفر ندارند.

- راهنمایی‌های ویژه به بانوان زائر و ارجاع به متخصص در اموری که مربوط به معینه نمی‌شود و تخصصی است؛ مثل ارجاع بانوان زائر به پزشک زنان و مشاوره تخصصی در مورد وضعیت عادت ماهانه و تنظیم آن. معینه‌ها نباید در این موارد خاص دخالت کنند. زیرا ویژگی‌های هورمونی افراد متفاوت است و نیاز به معاینات تخصصی دارند. از این رو معینه‌ها در کیفیت استفاده از دارو برای هیچ کس اظهار نظر نکرده و حتی از تجربیات گذشته خویش استفاده نکنند. زیرا این داروها ممکن است در سفر به دلایل مختلف تأثیرات منفی داشته باشند و حتی منجر به بروز مشکلات جسمی در بانوان زائر شوند.

- معینه‌ها باید ارتباط خود را در دو محور به طور گسترده و مداوم قبل از سفر و در طول سفر حفظ کنند: ارتباط با بعثه مقام معظم رهبری جهت آگاهی از آخرین اطلاعات مربوط به

ص:۳۸

معینه‌ها و ارتباط با روحانی کاروان جهت هماهنگی و تقسیم کار در حیطه مسائل شرعی و فقهی زائران و استفاده از تجربیات وی.

– توصیه به نوشتن خاطرات سفر: معینه‌ها پیش از سفر به بانوان زائر تحصیل‌کرده و یا حتی زائرانی که در حد خواندن و نوشتن سواد دارند، توصیه کنند که خاطرات خود را بنویسند و اگر پیش از حرکت، این عمل را آغاز کنند، بهتر است. همچنین از آنها بخواهند تجربیات خود را در سفر، پیشنهادها و انتقادات از کاروان و مجموعه کارکنان، به ویژه نظر خود را درباره معینه بنویسند. بهتر است تأکید کنند این نوشته‌ها بدون نام نویسنده باشد.

– معینه‌ها در هر استان باید از تجربیات معینه‌های سایر استان‌ها و کاروان‌ها استفاده کنند؛ برای شناسایی این افراد می‌توانند از امور روحانیون همان استان یا واحد خواهران معاونت یاری جویند.

حین سفر

– در اولین فرصت مناسب پس ار ورود به مکه یا مدینه، خود را به واحد خواهران بعثه معرفی کرده و از برنامه‌های واحد خواهران آگاهی یابند.

– در مدینه یا پیش از اعمال حج در مکه، کاروان‌ها جلساتی دارند که ادامه جلسات ایران خواهد بود و به مطالب خاص مربوط به اعمال حج خواهند پرداخت. معینه‌ها نیز باید در این

ص:۳۹

جلسه‌ها حضور فعال داشته باشند و با هماهنگی مدیر و روحانی محترم کاروان، زمانی را برای سخنرانی در اختیار بگیرند. همچنین با مشخص شدن شماره اتاق خود و یا اتاقی که اختصاص به پاسخگویی مسائل فقهی دارد، پاسخگوی بانوان زائر باشند. بهتر است هفته‌ای دو یا سه جلسه ویژه خواهران تنظیم شود که البته همکاری همسر مدیر را جهت فراهم ساختن مقدمات و امکانات می‌طلبد.

- جلسات مکه و مدینه در ساعات مشخص و با مشورت روحانی کاروان برگزار شود.

- جلسات باید محدود، مفید و پر بار باشد و از بیان مطالب غیر ضروری و یا غیر مفید پرهیز شود.

- مراسم ادعیه، قرائت قرآن و مباحث اخلاقی ویژه خواهران برگزار شود.

- جهت گفتن مسائل شرعی و مناسک با روحانی همفکری نموده و تقسیم کار صورت گیرد تا از تکرار ملال آور مطالب پرهیز شود.

- در انتخاب زمان برگزاری جلسات، ضمن مشورت با روحانی، بهترین زمان گزینش شود؛ به ویژه در مدینه که ساعات خاصی جهت زیارت بانوان اختصاص داده شده، سعی شود در آن ساعات، جلسه برگزار نشود. معینه‌ها که متولی امور خاص بانوان زائر هستند باید بر این مسئله تأکید داشته باشند.

- معینه‌ها باید با تهیه نشریه‌های بعثه در جریان برنامه‌های تنظیم شده از طرف بعثه مقام معظم رهبری قرار گیرند.

ص:۴۰

– معینه‌ها همیشه بایـد در دسترس باشـند و در صورت خروج از هتل و عزیمت به حرم مطهر، با هماهنگی قبلی و همراه با عـده‌ای از زائران خارج شوند.

– معمولًا از طرف واحـد خواهران بعثه مقـام معظم رهبری در برخی هتل‌هـا جلسـات سـخنرانی برگزار می‌شود. لازم است معینه‌های حاضر در هتل‌ها برای جمع کردن بانوان زائر و برگزاری این جلسات، کمال همکاری را داشته باشند.

– در ساعاتی که اکثر زائران در هتل حضور دارنـد، معینه‌ها نیز بایـد سـعی کننـد در هتل باشـند؛ ماننـد ساعات بعد از هر نماز، زمان صرف غـذا، قبـل از رفتن به عرفـات و قبل از احرام که معمولًا نیاز بیشتری به معینه‌ها احساس می‌شود. هنگام خروج از مکه و مـدینه نیز از جمله زمان‌هایی است که حضور معینه‌ها در بین زائران ضروری است.

– معینه‌ها در زیارت دوره و بازدیدها و برنامه‌هایی که از سوی مدیر یا روحانی تدارک دیده می‌شود حتماً حضور مؤثر داشـته باشند و مطالب را با دقت به ذهن بسپارند تا در صورت نیاز زائر، موارد را برای او توضیح دهند.

– معینه‌ها بایـد در اعیاد و مراسم و مناسـبت‌های ویژه، در اجرای برنامه‌ها نقش فعال داشـته باشـند و از بانوان انگیزه‌مند و توانا جهت اجرای بهتر برنامه‌ها بهره گیرند.

– توجه و دقت معینه‌ها در امور عبادی و اسـتفاده از فرصت‌ها ماننـد نماز اول وقت و تلاوت قرآن در هر فرصتی که به دست آمـد و نیز دائم الذکر بودن و استفاده از تسبیح در راه حرم و

ص:۴۱

اتوبوس برای شمارش اذکار که نوعی تهییج و تحریک برای دیگران خواهد بود، یکی از بهترین شیوه‌های تبلیغ است که به «تبلیغ عملی» مشهور است. چه نیکوست که معینه‌ها به این نحوه تبلیغی توجه داشته باشند و با انواع اذکار و ختم‌های مستند و مأثوره آشنا باشند و در ضمن از موارد غیر معتبر پرهیز کنند.

– همراه داشتن کتاب‌هایی غیر از کتاب مناسک و مطالعه آنها که توصیه عملی به مطالعه است و موجب جذب زائران با سواد به سوی معینه‌ها می‌شود، امری ضروری است.

در مدینه

– معینه‌ها در اولین زیارت مسجد النبی (ص)، پس از هماهنگی با روحانی کاروان، خواهران را جمع کرده و به همراه یکی از خدمه کاروان به حرم مشرف شوند. در صورتی که پیاده حرکت می‌کنند، با نشان دادن علامت‌هایی که در مسیر قرار دارد، زائران را نسبت به نشانی هتل آشنا کنند.

– افراد جوان، توانا و انگیزه‌مند را جهت کمک به زائران شناسایی کرده و پس از گروه بندی آنها، هر یک از افراد توانمند را مسئول یک گروه قرار دهند تا مشکلی مانند گم شدن زائران و اتلاف وقت آنها پیش نیاید.

– جهت رفع خستگی خواهران، مسیر داخل مسجد را می‌توان از قسمت‌های جدید التأسیس و فضای درونی مسجد به سوی قبر مطهر انتخاب کرد.

ص:۴۲

- بدون شتابزدگی و در مکانی خلوت، پس از باز شدن درب مسجد برای خواهران، در صورت امکان توضیحات لازم در مورد اماکن مسجد داده شود و از هجوم به سمت جاهای پر ازدحام خودداری شود.

- از آنجا که مرشدات (زنان راهنمای حرم) در مسجد حضور دارند، توضیح با صدای بلند ممنوع است. از این رو توضیحات لازم قبلًا در جلسات داده شود و در حرم، فقط به مکان آن اشاره شود. معینه‌ها باید تلاش کنند با مرشدات درگیر نشوند.

در میقات و حرم

- معینه‌ها باید در میقات و هنگام تلبیه و اعمال ویژه پیش از ورود به مکه، با بردباری و رویی گشاده که برخاسته از سعه صدر آنهاست، به زائران توجه کنند و با آرامش خویش، اضطراب آنها را برطرف نمایند.

- چنانچه که تعداد بانوان زائر، بیش از یک اتوبوس باشد، در بین راه با هماهنگی مدیر کاروان، قسمتی از راه را در یک اتوبوس و قسمت دیگر را در اتوبوسی دیگر باشند تا پاسخگوی پرسش‌های مسافران و موجب آرامش آنها باشند.

- با دقت در نوع پوشش و کیفیت برخورد زائران در حال احرام با نامحرمان، آنان را نسبت به محرمات تذکر دهند.

- هنگام ورود به حرم، ضمن مراقبت از سالخوردگان در رفتن و آمدن، با دستیار کاروان همکاری نموده و به جمع کردن زائران

ص:۴۳

کمک کنند و محل مناسبی را که توسط روحانی مشخص شده است، برای بازگشت زائران مشخص کنند.

- معینه‌ها پس از انجام اعمال عمره به یک یک اتاق‌ها سرزده و اعمال بانوان زائر را کنترل کنند تا اگر مشکلی در اعمال دیده شود، با اطلاع و هماهنگی روحانی کاروان به جبران نقص بپردازد.

معینه‌ها از وسواس و سخت‌گیری‌های سلیقه‌ای در کنترل اعمال بپرهیزند و مطابق با فتاوای مراجع عمل کنند.

- در برخی از کاروان‌ها فاصله بین ورود به مکه و انجام اعمال عمره تمتع تا «ایام تشریق» زیاد می‌شود و معینه‌ها باید برای این فاصله زمانی که فرصت خوبی جهت ارتباط بیشتر با بانوان زائر است، برنامه‌ریزی کنند. برای نمونه: توجیه بانوان زائر نسبت به استفاده مناسب و بهینه از اوقات حضور در مکه و انجام مستحبات، به ویژه حضور در مسجدالحرام و استفاده از فضای معنوی و مقدس آن و خواندن نمازهای قضا و مستحبی.

وظایف معینه‌ها پس از اعمال حج در مکه

معینه‌های کاروان‌ها که با برگزاری جلسات آموزشی و همدلی و همراهی با زائران در طول سفر، زمینه انجام مطلوب اعمال حج را برای زائران فراهم نموده‌اند، پس از اعمال نیز وظایف دیگری جهت تکمیل مسئولیت خویش دارند:

ص:۴۴

– کنترل دقیق اعمال؛ به این معنا که با یکایک بانوان زائر ارتباط برقرار کرده و گزارشی از کنترل اعمال جهت ارایه به روحانی کاروان تهیه شود.

– از فرصت‌های باقیمانده جهت تبلیغ دین حداکثر استفاده به عمل آید و جلسات قطع نشود. بهتر است موضوع مباحث به جای مناسک و معارف حج، به مباحثی چون نشانه‌های قبولی طاعات و اعمال، کیفیت و شرایط استجابت دعا، کیفیت حفظ حالات معنوی کسب شده در سفر حج، مباحث خانواده و تربیت و مواردی از این قبیل تغییر یابد. می‌توان با این گونه جلسات به کارهای مربوط به زائران جهت بخشید و حتی نوع تهیه سوغاتی آنها را متناسب با تفکرات معنوی تغییر داد.

– پس از اعمال حج نیز معینه‌ها باید جهت پاسخگویی به سؤالات زائران و رفع مشکلات شرعی و فقهی آنان حاضر باشند و در اتاق خود را باز بگذارند.

– در صورتی که کاروان «مدینه بعد» است، معینه‌ها باید در فرصت بین پایان اعمال و سفر به مدینه منوره با برپایی جلساتی آنها را برای ورود به پایگاه اصلی حکومت اسلامی مهیا سازند؛ داشتن مطالعات تاریخی و آگاهی از سیره رسول خدا (ص) و تاریخ اسلام و برداشت‌های اخلاقی برای زائران در این مقطع، ضروری است.

ص:۴۵

وظایف شخصی معینه‌ها در سفر

- از وسواس و حساسیت‌های افراطی در طهارت و نجاست پرهیز شود.

- در اتاق‌ها و شقه‌های مخصوص خواهران (گر چه ورود برادران ممنوع باشد) لباس‌های مناسب با شأن مبلّغ و معینه بپوشند و ساعات نزدیک به صرف غذا که احتمال ورود برادران افزایش می‌یابد، خود و دیگران متذکر حجاب باشند.

- ظاهری آراسته، نظیف و متین داشته باشند و به اخلاق اسلامی متخلق باشند؛ برای مثال، هر روز از زائران خبر بگیرند و به اتاق‌ها، به ویژه اتاق افراد آسیب پذیر، سالخورده و بیمار سر بزنند و سراغ همراهان را از افراد بگیرند و از حال آنان جویا شوند.

- حتماً در کنار مسائل فقهی ویژه بانوان، به مباحث اخلاقی و معرفتی مورد نیاز آنان بپردازند.

- حتی المقدور در فضاهای عمومی هتل از چادر رنگی استفاده نشود.

- گاهی ذکر و انجام مستحبات، افراد را از انجام صحیح واجبات غافل می‌کند. معینه‌ها باید حداقل برای اولین بار، کاملًا متوجه واجبات و کیفیت طواف خود و اطرافیان باشند و در طواف‌های مستحبی بعدی مستحبات را مراعات کنند.

- معینه‌ها نه تنها باید از بحث‌های اختلاف انگیز با زائران بپرهیزند، بلکه برای حلّ اختلافات میان زائران و ایجاد رابطه صمیمی و صادقانه بین آنان کوشش کنند.

ص:۴۶

- رابطه عاطفی و کاری بین معینه و دستیار (همسر مدیر) در طول سفر باید در سطح بالایی باشد. انتظارات بی‌جا، برخوردهای آمرانه و انتقاد از دستیاران در برابر زائران، به این رابطه آسیب می‌رساند.

- باید امور شخصی مربوط به خود را به دیگران واگذار نکنند و در مواردی که بتوانند و منعی وجود نداشته باشد، به دیگران هم کمک کنند.

- کوشش در نظافت اتاق و به ویژه اطراف تخت شخصی معینه‌ها و نیز سرویس بهداشتی مشترک و ایجاد نظم در وسایل شخصی (کتاب، لباس، حوله و ...) از وظایف مهم معینه‌ها در سفر به شمار می‌رود.

پس از سفر حج

- پس از اتمام اعمال و سفر حج، معینه‌ها باید به تحلیل عملکرد خویش و ارزیابی از فعالیت‌ها پرداخته و نقاط ضعف و قوت خود را یافته و بررسی کنند. این مرحله را «خود تحلیلی» می‌گویند که در صورت صرف وقت و انصاف، می‌توان در این مرحله برای سفرهای بعدی برنامه‌ریزی صحیح و کاملی انجام داد. زیرا پس از تحلیل عملکرد، می‌توان به اصلاح نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت پرداخت.

- چنانچه بانوان زائر مایل به ادامه ارتباط با معینه‌ها در ایران باشند، اگر با این ارتباط جنبه تبلیغی معینه‌ها همچنان حفظ

ص:۴۷

شود، بسیار خوب است. سفر حج می‌تواند اساس و شروع یک ارتباط عمیق معنوی و صمیمانه بین معینه و بانوان زائر باشد.

- معینه‌ها پس از سفر نیز باید با واحد خواهران بعثه و پایگاه اطلاع رسانی معاونت امور روحانیون در تماس باشند و از اطلاعات جدید و برنامه‌های مربوط به معینه‌ها آگاهی یابند و مطالعات خود را گسترش دهند. بدیهی است با این ارتباط مستمر از محصولات جدید فرهنگی اعم از کتاب، لوح فشرده یا

CD

، بروشور، نشانی سایت‌ها و ..) در رابطه با حج اطلاع یافته و خود را برای سفرهای بعدی، مجهزتر و مطلع‌تر خواهند نمود.

ص:۴۸

فصل دوم روحانی موفق، از نگاه روحانیون

اشاره

ص:۴۹

عوامل موفقیت روحانیون از نگاه روحانیون

- مأنوس شدن با زائران سبب تسهیل در پذیرش آنان می‌شود.

- از تـذکر معایب و نقائص عوامل کاروان در جلسات عمومی خودداری شود زیرا سـبب موضع‌گیری و مقاومت آنان شده و عکس العمل منفی آنان را به دنبال دارد. در برخی موارد نیز امور کاروان مختل و چه بسا کنترل آن از دست روحانی و عوامل خارج شـده و در کیفیت اعمال زائران اثر خواهد گذاشت.

- بی اعتنـایی تعـدادی از زائران به روحـانی کـاروان، در اثر تبلیغـات مخرّب موجب شـرکت نکردن آنان در جلسات و گرم نگرفتن آنـان بـا روحانی می‌شود. برخوردهای عاطفی و صـمیمی روحانی در این گونه مواردماننـد سـراغ گرفتن، پیشـی گرفتن در سـلام و احوال پرسی- موجب رنگ باختن ذهنیت‌های منفی می‌شود.

- کیفیت زندگی روحانی در طول سـفر تأثیر به سزایی در جذب زائران دارد. تواضع و فروتنی، ساده زیستی، خود را برتر از دیگران ندیدن، عمل کردن به آنچه میگوید، موجب جلب قلوب زائران می‌شود و بهره‌گیری معنوی آنان از روحانی را افزایش می‌دهد.

رسول خدا (ص) در همین باره ضمن توصیه به عبد الله بن مسعود می‌فرماید:

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): یَا ابْنَ مَسْعُودٍ لَا تَکُونَنَّ مِمَّنْ یَهْدِی النَّاسَ إِلَی الْخَیْرِ وَ یَأْمُرُهُمْ بِالْخَیْرِ وَ هُوَ غَافِلٌ عَنْهُ یَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی أَ تَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ

ص:۵۰

وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ إِلَى أَنْ قَالَ (ص) يَا ابْنَ مَسْعُودٍ فَلَا تَكُنْ مِمَّنْ يُشَدِّدُ عَلَى النَّاسِ وَ يُخَفِّفُ عَلَى نَفْسِهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لِمَ تَقُولُونَ ما لا تَفْعَلُونَ.» (۱)

- آرامش و وقار روحانی، ادب و عفت کلام و سخن زیبا، سعه صدر و بررسی امور زائران و عوامل و خدمه، کاروان را همچون یک کشتی آرام به پیش می‌برد.

- روحانی در مواجهه با زائران سبقت در سلام، لبخند، دلجوئیاز آنان و استفاده از تعابیری همچون "خسته نباشید، خوش آمدید، قبول باشد، مهمان خدا و رسول خدا (ص ")توأم با تواضع را پیشه خود کند.

- احترام متقابل روحانی، معین و معینه و ارج نهادن به زحمات یکدیگر در انظار عمومی زائران از ضروریاتی است که هیچگاه نباید از آن غفلت کرد. امام راحل میفرمود: اگر تمام انبیا و پیامبران در یک جا جمع شوند با هم توافق نظر دارند و اختلافی بین آنان پیش نمیآید زیرا هدف همه آنان آشنا کردن مردم با خداوند و بیان معارف است.

- باید از احتیاطهای بی موردی که سبب میشود زائر به حالت وسواس و تردید بیفتد و از لذت عبادت و طواف محروم شود، جداً پرهیز کرد. این نکته اصولی را نباید فراموش کرد که در بیان احکام و تکالیف باید از سخت‌گیری مفرط پرهیز کرد. زیرا خداوند فرمود:

«يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ لا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ»، وقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «بُعِثْتُ إِلَيْكُمْ بِالْحَنَفِيَّةِ السَّمْحَةِ

۱- مستدرک‌الوسائل، ج ۱۲، ص ۲۰۳.

ص:۵۱

السَّهْلَةِ الْبَيْضَاءِ.

» (۱)و مردم دوستدار کسی هستند که در عین عمل به وظیفه از سختگیری و وسواس بدور باشد و تکالیف الهی را به نحو احسن انجام بدهد. پس نباید با مشکل جلوه دادن اعمال و ترساندن زائران خانهی خدا، راه توجه به خدا را بر روی آنان بست و باب مفتوح راز و نیاز را قفل کرد و لذت مناجات و عبادت را از آنان گرفت.

- خونسردی، تأنی و حوصله و پرهیزاز عجله و شتابزدگی در بیان مناسک و پاسخ به پرسشها سبب موفقیت روحانی و دوری از اشتباه است.

- گرفتن اطلاعاتی مربوط به وضعیت جسمانی زائران از جهت قدرت شنوایی، گویایی، توانایی بدنی و معلولیت، تا در هنگام اعمال مشکلی پیش نیاید.

- موفقیت روحانی در گرو خدمت خالصانه و ایثار و از خودگذشتگی او است. حضرت رسول (ص) و سیره او نماد مجسم از خودگذشتگی در تبلیغ دین است. از سوی دیگر مردم به کسی که به آنان اهمیت دهد، برایشان دلسوزی کند و دست آنان را بگیرد، عشق میورزند. ولی افرادی که خود را در حد وظیفه تعیین شده محصور می‌کنند و حاضر به فداکاری و از خود گذشتگی نیستند، از حکومت بر قلبها محرومند.

- همکاری صمیمانه در خلوت و جلوت با عوامل کاروان به ویژه مدیر در راستای خدمت رسانی به کاروان سبب پیشرفت و

۱- بحارالأنوار ج ۳۰ ص ۵۴۹.

ص:۵۲

موفقیت مطلوب کاروان در دستیابی به اهداف معنوی و فرهنگی است.

- اگر چه روحانی باید به میان زائران رفته و با آنان خودمانی شود امّا اینبه معنای بذله گویی و کارهای سخیف و دور از شأن طلبگی نیست.

- روحانی باید به میان زائران رفته و با آنان خودمانی شود، اما این به معنای بذله گویی و انجام کارهای سخیف و دور از شأن طلبگی نیست که از منزلت او بکاهد، همانند پیامبر خدا (ص) و اولیای دین (صلوات الله علیهم اجمعین) که در میان جامعه و با مردم بودند ولی هیچگاه گرد و غبار و ظلمت جامعه در آنان تأثیری نداشت بلکه آنان در جامعه تأثیر گذار بودند و آن را متحول میکردند.

- روحانی کاروان باید مظهر تواضع و فروتنی باشد. اگر خود را برتر و بالاتر و تافتهای جدا بافته از دیگران بداند، مردم ارتباط پیدا نکرده و طبعاً او را همراهی نمی‌کنند. این نقض غرض است، زیرا فلسفه وجود روحانی و اعزام او با کاروان، بیان احکام و مناسک و عرفان و فلسفه حج است.

قرآن بندگان ویژه خدای متعال را افراد متواضع و فروتن می‌داند:

وَ عِبادُ الرَّحْمنِ الَّذینَ یَمْشُونَ عَلَی الْأَرْضِ هَوْنا (۱)

. خدای متعال به پیامبرش (ص) فرمان میدهد:

وَ اخْفِضْ جَناحَکَ لِمَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ الْمُؤْمِنینَ (۲)

۱- فرقان، آیه ۶۳

۲- شعراء، آیه ۲۱۵.

ص:۵۳

روحانی آینهای است که مردم در او، رسول خدا (ص) را نظاره می‌کنند. حضرت امیر (ع) در مورد خلق و خوی رسول اکرم (ص) در تعامل با مردم می‌فرماید:

«فَتَأَسَّ بِنَبِیِّکَ الأَطْیَبِ الأَطْهَر صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ و آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ اسْتَنَّ بِسُنَّتِهِ، فَإِنَّ فیهِ أُسْوَةً لِمَنْ تَأَسَّی، وَ عَزَاءً لِمَنْ تَعَزَّی. وَ أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی الْمُتَأَسّی بِنَبِیِّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، وَ الْمُقْتَصُّ لأَثَرِهِ، ... فَلَقَدْ کَانَ نَبِیُّنَا صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ و سَلَّمَ یَأْکُلُ عَلَی الأَرْضِ، وَ یَجْلِسُ جِلْسَةَ الْعَبْدِ، وَ یَخْصِفُ بِیَدِهِ نَعْلَهُ، وَ یَرْقَعُ بِیَدِهِ ثَوْبَهُ، وَ یَرْکَبُ الْحِمَارَ الْعَارِیَ وَ یُرْدِفُ خَلْفَهُ.» (۱)

«از پیامبر پاک و پاکیزه‌ات- صلی الله علیه و آله- پیروی کن زیرا راه و رسمش سرمشقی است برای آن کس که به خواهد تأسی جوید و انتسابی است (عالی) برای کسی که بخواهد منتسب گردد، و محبوبترین بندگان نزد خداوند کسی است که از پیامبرش سر مشق گیرد و قدم به جای قدم او گذارد پیامبر (ص) روی زمین (بدون فرش) می‌نشست و غذا می‌خورد، و با تواضع همچون بردگان جلوس میکرد با دست خویش کفش و لباسش را وصله میکرد، بر مرکب برهنه سوار می‌شد و حتی کسی را پشت سر خویش سوار می‌نمود.»

ابن عباس نیز در همین زمینه می‌گوید:

«کَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) یَجْلِسُ عَلَی الْأَرْضِ وَ یَأْکُلُ عَلَی الْأَرْضِ وَ یَعْتَقِلُ الشَّاةَ وَ یُجِیبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوکِ عَلَی خُبْزِ الشَّعِیرِ» (۲)

۱- ترجمه گویا و شرح فشرده‌ای بر نهج‌البلاغه، ج ۲، ص ۱۷۴

۲- مستدرک الوسائل ج ۱۶، ص ۲۲۷.

ص:۵۴

«رسول خدا همیشه بر زمین مینشست و روی زمین غذا می خورد و خود گوسفندان را میبست و دعوت بردگان را بر نان جوین میپذیرفت».

- یکی از عواملی که بعضاً گلایه زائران را به همراه دارد، عدم توجه به نظم و انضباط و قول و قرارها است. نظم و انضباط روحانی در وعدهها و انجام کارها و تشکیل جلسات، باید برای مردم الگو باشد و از تأخیر و معطل کردن زائران جداً خودداری نماید.

- حضور روحانی در ابتدای جلسه و ترک جلسه به عنوان آخرین نفر، بیانگر نظم و اهمیت دادن به جلسات است.

- صبر و تحمل و سعه صدر روحانی در مواجهه با بحران‌ها و مشکلات پیش بینی نشده، موجب آرامش کاروان است.

- توجه به این نکته، تأثیر به سزایی در خدمت رسانی به زائران خدا دارد ":روحانی اجیر است تا در خدمت زائران باشد. پس باید به هر نحو ممکن در خدمت آنان بود تا مدیون خلق خدا و خدا نشود. دل را خدایی کند و به افراد کاروان که مهمان خدایند عشق بورزد، زائران را دست کم نگیرد، تحقیر نکند؛ چه بسا از بندگان صالح و خوب خدا باشند. احترام به شخصیت دیگران رمز موفقیت روحانی است.

- معنویت و خود ساختگی عوامل کاروان مخصوصا روحانیون اثر تربیتی بیشتری بر روی زائران دارد. اگر خدای نکرده نقطه ضعفی در عوامل و روحانیون دیده شود کلیه برنامه‌های عبادی و تربیتی و اخلاقی زیر سؤال می‌رود.

ص:۵۶

فصل سوم در ایران

اشاره

ص:۵۷

بنـابر تجارب و توصـیه‌های روحانیون موفق کاروان‌های حـج در جلساتی که پیش از سـفر در ایران تشـکیل می شود، امور زیر مورد توجه قرار گیرد:

شناسایی زائران

۱. توزیع فرمهایی در اولین جلسه ایران برای شناختن زائر، تحصیلات، مذهب، مرجع تقلید، سابقه تشرف، نیابت و اطلاعات موردنیاز دیگر. مانند این نمونه:

زائر گرامی لطفا به پرسشهای زیر به طور کامل پاسخ داده و پس از تکمیل، آن را به روحانی کاروان تحویل دهید.

نمایش تصویر

ص:۵۸

توزیع و جمع‌آوری این فرمها سبب میشود اطلاعات زائران به طور کامل در اختیار روحانی قرار گیرد و بتواند بر طبق آن برنامه ریزی کند. برای مثال با اطلاع از نام مراجع تقلید زائران، فتوای مراجعی که در کاروان مقلد ندارند، بیان نمیشود. افرادی که نایب هستنند شناسایی شده و به وجود شرایط نیابت در آنان مورد بررسی دقیق قرار گرفته و به حصول یا عدم حصول اطمینان پیدا کنند.

۲. در همان جلسات اولیه از وجود یا عدم زائران سنی مذهب، در کاروان اطمینان پیدا کنید تا در سخنرانیها ملاحظه حال آنان بشود.

۳. بیشتر مدیران کاروان دفتری دارند که نام وخصوصیات زائر همراه با عکس او در آن ثبت شده اشت. با مطالعه این دفتر میتوان خیلی زود با زائران آشنا شد که در ایجاد ارتباط و صمیمیت بسیار مؤثر است.

۴. از مدیر خواسته شود که در صورت امکان با تهیه لیست زائران، و حضور و غیاب در هر جلسه، نام کسانی که در جلسات حاضر نمیشوند، مشخص شود تا ضمن تماس تلفنی از علت غیبت آنان پرسیده شود و به شرکت در جلسات ترغیب شوند. این گونه تماسها سبب ایجاد رابطه بین روحانی و زائر می‌شود. ناگفته پیداست که به سراغ زائر رفتن، وظیفه روحانی است.

ص:۵۹

همیاری و همکاری زائران و کمک به ضعفا

یکی از اموری که نشاط و شادابی کاروان را به دنبال دارد، ایجاد حسّ تعاون و نوع دوستی در زائران و ترغیب آنان به هم‌یاری وکمک کردن به زائران ناتوان و ضعیف است.

روحانی کاروان افزون بر این که با روی گشاده در کمک به زائران بیمار و ناتوان پیشقدم است، در دیگران نیز این حس را بوجود آورد. برای رسیدن به این مقصود، گوشزد کردن کلام معصومین (علیهم صلوات الله) بهترین وسیله است. به برخی از روایاتی که در همین باره رسیده، اشاره می‌شود:

عن أَبِی عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «مَا قَضَی مُسْلِمٌ لِمُسْلِمٍ حاجَةً إِلَّا نَادَاهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلَیَّ ثَوَابُکَ وَ لَا أَرْضَی لَکَ بِدُونِ الْجَنَّةِ.» (۱)

عن إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «قَالَ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَیْتِ طَوَافاً وَاحِداً کَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سِتَّةَ آلَافِ سَیِّئَةٍ وَ رَفَعَ اللَّهُ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ دَرَجَةٍ حَتَّی إِذَا کَانَ عِنْدَ الْمُلْتَزَمِ فَتَحَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَةَ أَبْوَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ». قُلْتُ لَهُ: «جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا الْفَضْلُ کُلُّهُ فِی الطَّوَافِ؟»

قَالَ: «نَعَمْ وَ أُخْبِرُکَ بِأَفْضَلَ مِنْ ذَلِکَ قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُسْلِمِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّی بَلَغَ عَشْراً.» (۲)

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۷

۲- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۸ ..

ص: ۶۰

إِبْرَاهِيمَ الْخَارِقِيِّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ: مَنْ مَشَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يَطْلُبُ بِذَلِكَ مَا عِنْدَ اللَّهِ حَتَّى تُقْضَى لَهُ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ أَجْرِ حَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ مَبْرُورَتَيْنِ وَ صَوْمِ شَهْرَيْنِ مِنْ أَشْهُرِ الْحُرُمِ وَ اعْتِكَافِهِمَا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَنْ مَشَى فِيهَا بِنِيَّةٍ وَ لَمْ تُقْضَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ حَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ فَارْغَبُوا فِي الْخَيْرِ.» (۱)

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) تَنَافَسُوا فِي الْمَعْرُوفِ لِإِخْوَانِكُمْ وَ كُونُوا مِنْ أَهْلِهِ فَإِنَّ لِلْجَنَّةِ بَاباً يُقَالُ لَهُ الْمَعْرُوفُ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا مَنِ اصْطَنَعَ الْمَعْرُوفَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَمْشِي فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ فَيُوَكِّلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مَلَكَيْنِ وَاحِداً عَنْ يَمِينِهِ وَ آخَرَ عَنْ شِمَالِهِ يَسْتَغْفِرَانِ لَهُ رَبَّهُ وَ يَدْعُوَانِ بِقَضَاءِ حَاجَتِهِ. ثُمَّ قَالَ: وَ اللَّهِ لَرَسُولُ اللَّهِ (ص) أَسَرُّ بِقَضَاءِ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ إِذَا وَصَلَتْ إِلَيْهِ مِنْ صَاحِبِ الْحَاجَةِ» (۲)

اجرای طرح احسان

تجربه نشان داده با بیان روایات فوق و روایات دیگری که در این موضوع رسیده فضای کاروان و روح جمعی آماده پذیرش مسؤولیت دیگران و طرح احسان است. لذا به زائران اعلام شود کسانی که در طول سفر دوست دارند، پیامبر اسلام (ص) را خوشنود و با خدا معامله کنند و ثواب ده طواف و حج وعمره را ببرند، در پایان جلسه مراجعه کنند تا نام آنان نوشته شود.

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۹

۲- کافی، ج ۲، ص ۱۹۵، ح ۱۰.

ص:۶۱

ازمـدیر کاروان خواسـته میشود به گونهای برنامه ریزی کنند که افراد ضـعیف در طول سـفر با کسانی که برای طرح احسان ثبت نام کردهاند، هم اطاقی شوند تا از آنها مواظبت کرده و به آنان کمک کنند. در صورتی که تعداد داوطلب بیشتر از خد نیاز باشد، برای هر فرد ضعیف و ناتوان، افرادی را تعیین کنند تا به نوبت این مهم را به عهده گیرند.

کیفیت اداره جلسات

- در بیـان تاریـخ اسـلام، بیشتر بر مطالب و نکاتی تأکیـد شود که از تجربه‌های تلـخ و شـیرین تاریخی است و در روحیه زائران تأثیر عملی دارد.

- برای تنوع سـخنرانی و جلوگیری از خسـتگی و کسـالت مخاطبـان، بهتر است هر از گـاهی- لطیفه- ضـرب المثـل- قصـص کوتـاه عرفانی- اشعار مناسب بحث که با اصل موضوع متناسب باشد استفاده شود.

- در بیان احکام و مسائل حج، از اسرار و رموز اثر گذار و آموزنده آن غفلت نشود.

- از پـذیرایی در زمـان برگزاری کلاس‌هـا که سـبب بر هم خوردن حواس و تمرکز مخـاطب میشود پرهیز شود و اگر لازم باشـد در پایان جلسه پذیرائی صورت پذیرد.

- در بیان مسائل و معارف حـج، گاهی اوقات از روش پرسـش و پاسخ اسـتفاده شود. تجربه نشان داده که کاربرد این روش موجب مشارکت زائران در بحث و تمرکز و ارتقای یادگیری آنان می‌شود.

ص:۶۲

مقدمات فقهی حج در ایران

۱. تصحیح نماز

- از زائران خواسته شود در نماز جماعت مساجد شهر خود شرکت کنند و نماز خود را به روحانی محل و عالم آشنا و مورد وثوق عرضه کنند تا اشتباهات احتمالی، اصلاح و برطرف شود.

- برای تصحیح نمازِ زائران اکتفا به قرائت حمد و سوره نشود بلکه ذکر رکوع و سجود و تشهد و سلام نیز کنترل شود.

- در صورتی که زائران، نماز خود را نزد روحانی کاروان تصحیح می کنند باید فرمی تهیه شود و در آن تکبیر و حمد و سوره و تشهد و سلام و ذکرهای نماز واجب و مستحب با خط درشت و اعراب صحیح نوشته شود و در هنگام مراجعه زائران برای قرائت نماز، زیر کلماتی که غلطمیخوانند خطی کشیده تا به تصحیح آن بپردازند. این کار موجب می شود در صورتی که غلط داشته باشند در مراجعه بعدی معلوم شود آیا به تصحیح آن پرداختهاند یا نه؟ این کار ضمن اصلاح قرائت زائر موجب جلب توجه او به اهتمام روحانی نسبت به اعمال و مناسک او می‌شود.

- در صورت نیاز به جای خطبه سخنرانی، سوره حمد و اخلاص با ترتیل و صدای رسا خوانده شود و زائران را به آن توجه دهید.

- نشان دادن عملی وضو و تیمم و خواندن یک نماز دو رکعتی در مقابل جمع و آگاهی دادن زائر به مواضعی که سبب بطلان نماز و وضو می شود.

ص:۶۳

- ترغیب زائران به گوش دادن به قرائت امام مسجد النبی و مسجد الحرام برای تصحیح قرائتشان.

۲. یادآوری حساب سال

- روحانی در تخمیس مال زائران هادی باشد یعنی فقط مسئله را مطرح کند و اصراری بر تخمیس نداشته باشد. هرگز نباید زائری را به تصحیح نماز یا حسابرسی اموالش یا پرداخت آن وادار کرد. وظیفه شرعی روحانی، بیان مسائل نماز و خمس و دعوت آنها به عمل به واجبات است نه اجبار آنان به این امور.

- از زائران خواسته شود که برای حسابرسی خمس و پرداخت وجوه شرعی خود به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی مراجعه و برای این مسأله اقدام نمایند.

۳. بیان کیفیت وصیتنامه

کیفیت وصیت نامه نوشتن، به زائران آموزش داده شود، به ویژه در مورد شرایط وصی و وصیت مالی که بیش از ثلث نباشد و نوشتن نماز و روزه‌های قضا در وصیتنامه.

با بیان فضائل دفن در حرمین شریفین، زائران به وصیت به دفن در آن مکانهای مقدس ترغیب شوند، زیرا در صورتی که زائری در حرمین فوت کند آوردن جنازه او به ایران بسیار مشکل است و عوامل کاروان و ستاد حج را در گیر میکند. از اینرو باید به گونهای تبلیغ شود که زائران تمایل خود را به دفن در حرمین در صورت فوت نشان دهند و به خانوادههایشان

ص:۶۴

اعلام کنند. برای توجیه آنان روایات زیر بویژه روایت سوم میتواند مورد استفاده واقع شود.

قال أبوعَبْدِ اللَّهِ (ع): «مَنْ مَاتَ فِی طَرِیقِ مَکَّهَْ ذَاهِباً أَوْ جَائِیاً أَمِنَ مِنَ الْفَزَعِ الْأَکْبَرِ یَوْمَ الْقِیَامَهِْ.» (۱)

قال أبوعَبْدِ اللَّهِ (ع): «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَنْ أَتَی مَکَّهَْ حَاجّاً وَ لَمْ یَزُرْنِی إِلَی الْمَدِینَهِْ جَفَوْتُهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِْ وَ مَنْ أَتَانِی زَائِراً وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِی وَ مَنْ وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِی وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّهُْ وَ مَنْ مَاتَ فِی أَحَدِ الْحَرَمَیْنِ مَکَّهَْ وَ الْمَدِینَهِْ لَمْ یُعْرَضْ وَ لَمْ یُحَاسَبْ وَ مَنْ مَاتَ مُهَاجِراً إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حُشِرَ یَوْمَ الْقِیَامَهِْ مَعَ أَصْحَابِ بَدْرٍ» (۲)

قال أبوجعفر (ع): «وَ مَنْ مَاتَ مُحْرِماً بُعِثَ یَوْمَ الْقِیَامَهِْ مُلَبِّیاً بِالْحَجِّ مَغْفُوراً لَهُ وَ مَنْ مَاتَ فِی أَحَدِ الْحَرَمَیْنِ بَعَثَهُ اللَّهُ مِنَ الْآمِنِینَ وَ مَنْ مَاتَ بَیْنَ الْحَرَمَیْنِ لَمْ یُنْشَرْ لَهُ دِیوَانٌ وَ مَنْ دُفِنَ فِی الْحَرَمِ أَمِنَ مِنَ الْفَزَعِ الْأَکْبَرِ مِنْ بَرِّ النَّاسِ وَ فَاجِرِهِمْ» (۳)

۴. استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت

کوتاه نکردن موی سر و صورت در عمره مفرده از یک ماه پیش از سفر مستحب است و در عمره تمتع این استحباب از اوّل ذی القعده است و اگر نشد از اوّل ذی الحجّه

۱- الکافی، ج ۴، ص ۲۶۳، ح ۴۵

۲- الکافی، ج ۴، ص ۵۴۹، ح ۵

۳- من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۹.

ص:۶۵

قال أبوعَبْدِ اللَّهِ (ع): «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ فَمَنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَفَّرَ شَعْرَهُ إِذَا نَظَرَ إِلَى هِلَالِ ذِی الْقَعْدَةِ وَ مَنْ أَرَادَ الْعُمْرَةَ وَفَّرَ شَعْرَهُ شَهْراً» (۱)

۵. پیش نیازهای احرام

– از آنجا که کاروان‌های مـدینه بعـد، بایـد در جحفه محرم شونـد باید به زائران اعم از مرد و زن مؤکداً یادآور شوند که لباس‌های احرام خود را پیش از سـفر وارسـی کننـد که معطر نباشد و آن را جدای از اشـیاء خوشـبو در دسترس بگذارند تا هنگام محرم شدن، لباس‌های احرام آنان با بار اصلی به مکه نرفته باشد.

– به زائران چنین کاروانهایی اعلام شود لباسهای احرام را در ساکهای دستی بگذارند تا درجحفه معطل باز کردن بارها نشوند.

– در مورد لباس احرام به ویژه لباس بانوان تذکر داده شود که نازک و بدن نما نباشد، و به قدری ضخیم باشد که در فصل گرما که بر اثر عرق کردن لباس به بدن می‌چسبد، بدن نما نشود.

– بـانوان از لباسـهای احرام با دوخت ساده اسـتفاده کننـد، زیرا اگر کیفیت دوختن لباس به گونهای باشـد که زینت به حساب آیـد، احرام در آن جایز نیست.

– خانم‌ها به شرط این که با پزشک متخصص بانوان مشورت کرده باشند و ضرری متوجه آنان نباشد میتوانند برای

۱- الکافی، ج ۴، ص ۳۰۷، ح ۱.

ص:۶۶

جلوگیری از عادت ماهیانه، دارو استفاده کنند. در ضمن، تذکر این نکته به بانوان که اگر در هنگام احرام مبتلا به عذری شوند، مشکلی برای اعمالشان پیش نمیآید، سبب رفع اضطراب و نگرانی آنان میشود.

- به طور کلی خانمهای غیر یائسه از شوهرانشان اجازه نذر کردن بگیرند زیرا ممکن است لازم شود پیش از میقات با نذر محرم شوند و در آنجا دسترسی به همسرانشان ممکن نباشد.

۶. تذکر نکاتی درباره نیابت

- اولًا شرایط نیابت به طور واضح و صریح برای زائران گفته شود و ثانیاً افرادی که در کاروان نایب هستند، شناسایی شده و حتماً نسبت به وجود شرایط در آنان دقت لازم به عمل آید تا پس از سفر و هنگام اعمال به مشکل برخورد نکنند. مخصوصاً کسانی که از نماز صحیح معذور هستند یا خودشان مستطیع هستند که در این موارد نیابتشان اشکال دارد و به فتوای برخی از مراجع مانند امام راحل اصلا احرامشان صحیح نیست و چون به میقات آمده و استطاعت طریقی نیز حاصل شده، باید برای خودشان حجّ بجای آورند.

- خدمه کاروانها نیز نسبت به نیابت توجیه شوند، زیرا ممکن است به هنگام اعمال حجّ، مشکلی برای کاروان پیش آید که به ناچار باید اعمال معذور را انجام دهند و به فتوای برخی از فقهاء عذر طاری مُخلّ به نیابت است. لازم است در این

ص:۶۷

خصوص یک جلسه توجیهی برای عوامل در ایران گذاشته شود و مسائل مربوطه توسط روحانی کاروان تبیین شود.

- کسانی که نایب هستند باید نسبت به وقوف اختیاری مشعر و لزوم پیادهروی از مشعر تا منا و رمی جمرات توجیه شوند تا اگر قدرت بر این امور را ندارند، نیت نیابت نکنند. البته وقوف مقداری از شب در مشعر برای زنان نایب کافی است.

۷. کیفیت نماز در فرودگاه و هواپیما

از آنجایی که احتمال دارد پرواز کاروان در رفت یا برگشت، نزدیک یا در وقت نماز صورت بگیرد، یادآوری چند نکته در این خصوص به زائران ضروری است:

- اگر در اول وقت نماز، در سالن انتظار فرودگاه هستند، سعی کنند باطهارت باشند تا اگر فرصت شد نماز را بتوانند سریع بخوانند و سوار هواپیما شوند.

- اگر فرودگاه در خارج از شهر و بعد از حدّ ترخص واقع شده باشد ولو مسافتش تا شهر کمتر از چهار فرسخ باشد، باید به زائر توجه داد که نماز را شکسته بخواند. حدّ ترخص یعنی به مقداری از شهر دور شوند که صدای اذان شهر شنیده نشود و دیوارهای شهر را نتوان به خوبی تشخیص داد. لازم نیست چهار فرسخ از شهر دور شده باشند تا نماز شکسته شود.

- اگر زائران می دانند که پس از سوار شدن به هواپیما، وقت نماز داخل می شود به گونهای که امکان خواندن نماز پس از پیاده شدن از هواپیما نباشد و نماز قضا میشود، باید پیش از

ص:۶۸

سوار شدن وضو بگیرند تا هنگام نماز خواندن در هواپیما به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

- نماز در هواپیما در صورت امکان باید به حالت ایستاده ولو در راهروهای هواپیما با مراعات قبله و سایر شرایط خوانده شود و چنانچه در حالت ایستاده ممکن نباشد و مسؤولان اجازه ندهند، به حالت نشسته و در صورت امکان رو به قبله نماز خوانده شود. بهرحال هر مقدار از شرایط نماز که ممکن بود باید مراعات کنند و اگر امکان رکوع و سجود نبود برای آنها اشاره کند و چنانچه نماز در هواپیما با مراعات شرایطی که گفته شد خوانده شود نماز صحیح است.

۸. بیان کیفیت نماز در مکه و مدینه

کیفیت خواندن نماز در مکه و مدینه و مسجدالنبی و مسجدالحرام، در ایران برای زائران توضیح داده شود بویژه کیفیت نماز در عرفات و منا که برای گروهی از زائران که ده روز در مکه بوده اند، در مشاعر هم تمام است و برای آنان که کمتر از ده روز در مکه بوده اند، نماز در عرفات و منا شکسته است.

۹. بیان ثواب نماز در مسجدین شریفین

بیان عنایت الهی به نمازگزاران در مسجدالنبی (ص) و مسجدالحرام، موجب اهتمام آنان به شرکت در نمازهای جماعت است:

ص:۶۹

جَمِيل بْن دَرَّاج قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَا بَيْنَ مِنْبَرِى وَ بُيُوتِى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ مِنْبَرِى عَلَى تُرْعَةٍ مِنْ تُرَعِ الْجَنَّةِ وَ صَلَاةٌ فِى مَسْجِدِى تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ.» قَالَ جَمِيلٌ: قُلْتُ لَهُ: «بُيُوتُ النَّبِيِّ (ص) وَ بَيْتُ عَلِيٍّ مِنْهَا؟» قَالَ: «نَعَمْ وَ أَفْضَلُ.» (۱)

أَبو الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «صَلَاةٌ فِى مَسْجِدِ النَّبِيِّ (ص) تَعْدِلُ بِعَشَرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ» (۲)

ابو صامت از امام صادق (ع) نقل کرد که فرمود: «نماز در مسجد النبی (ص) برابر با ده هزار نماز است.»

قَالَ الصَّادِقِ (ع): «مَكَّةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَ حَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ (ع) وَ الصَّلَاةُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ وَ الدِّرْهَمُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَ الْمَدِينَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَ حَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ (ع) الصَّلَاةُ فِيهَا بِعَشَرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ وَ الدِّرْهَمُ فِيهَا بِعَشَرَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ الْكُوفَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَ حَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَ حَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ (ع) وَ الصَّلَاةُ فِيهَا بِأَلْفِ صَلَاةٍ وَ سَكَتَ عَنِ الدِّرْهَمِ.» (۳)

رَوَى أَبُو حَمْزَةَ الثُّمَالِيُّ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ (ع) أَنَّهُ قَالَ مَنْ صَلَّى فِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ صَلَاةً مَكْتُوبَةً قَبِلَ اللَّهُ بِهَا مِنْهُ كُلَ

۱- كافى، ج ۴، ص ۵۵۶، ح ۱۰

۲- كافى، ج ۴، ص ۵۵۶، ح ۱۲

۳- من‌لايحضره‌الفقيه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۰.

ص:۷۰

صَلَاةٍ صَلَّاهَا مُنْذُ يَوْمَ وَجَبَتْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ كُلَّ صَلَاةٍ يُصَلِّيهَا إِلَى أَنْ يَمُوتَ.» (۱)

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِي كَأَلْفِ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي.» (۲)

وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ (ع) لِأَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ الْمَسَاجِدُ الْأَرْبَعَةُ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَ مَسْجِدُ الرَّسُولِ (ص) وَ مَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَ مَسْجِدُ الْكُوفَةِ يَا أَبَا حَمْزَةَ الْفَرِيضَةُ فِيهَا تَعْدِلُ حَجَّةً وَ النَّافِلَةُ تَعْدِلُ عُمْرَةً.» (۳)

۱۰. بیان فضیلت شرکت در نماز جماعت اهل سنت

روایات زیادی در فضیلت و استحباب نماز جماعت با اهل سنت از معصومین (علیهم‌السلام) رسیده که اختصاص به مسجد النبی هم ندارد بلکه در مساجد دیگر مکه و مدینه نیز این حکم جاری است. به گوشه‌ای از این روایات اشاره میشود:

قال أَبو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «مَنْ صَلَّى مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَانَ كَمَنْ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ.» (۴)

إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «يَا إِسْحَاقُ أَ تُصَلِّي مَعَهُمْ فِي الْمَسْجِدِ؟» قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «صَلِ

۱- من‌لایحضره‌الفقیه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۱

۲- من‌لایحضره‌الفقیه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۲

۳- من‌لایحضره‌الفقیه، ج ۱، ص ۲۹۹، ح ۶۸۴

۴- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۹۹، ح ۱۰۷۱۷.

ص:۷۱

مَعَهُمْ فَإِنَّ الْمُصَلِّیَ مَعَهُمْ فِی الصَّفِّ الْأَوَّلِ کَالشَّاهِرِ سَیْفَهُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ» (۱)

عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِی کِتَابِهِ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: «صَلَّی حَسَنٌ وَ حُسَیْنٌ خَلْفَ مَرْوَانَ وَ نَحْنُ نُصَلِّی مَعَهُمْ.» (۲)

سَمَاعَهًْ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مُنَاکَحَتِهِمْ وَ الصَّلَاهِْ خَلْفَهُمْ؟ فَقَالَ: «هَذَا أَمْرٌ شَدِیدٌ لَنْ تَسْتَطِیعُوا ذَاکَ. قَدْ أَنْکَحَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) وَ صَلَّی عَلِیٌّ (ع) وَرَاءَهُمْ» (۳)

۱۱. بیان کیفیت نماز خواندن اهل سنت

بیان کیفیت نماز اهل سنت در مسجدالنبی (ص) و مسجدالحرام و دیگر مساجد مکه و مدینه، به زائران ایرانی در همراهی دقیق با جماعت کمک می کند:

امام جماعت مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام معمولا این گونه نماز میخوانند:

- امام جماعت، پس از گفتن تکبیرهٔ الاحرام دعای استفتاح را میخواند که مختصر آن این است:

سبحانک اللهم و بحمدک و تبارک اسمک و تعالی جدک و لا اله غیرک.

بعد از آن، استعاذه را می گوید و "بسمله "را در تمام نمازها آهسته گفته و سوره حمد را میخواند و پس از آن مقداری از قرآن را تلاوت میکند.

۱- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۰، ح ۱۰۷۲۳

۲- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۱، ح ۱۰۷۲۵

۳- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۱، ح ۱۰۷۲۶.

ص:۷۲

- معمولا در نماز صبح اگر سوره کاملی بخواند یکی از سورههای از "ق "تا "عمّ "را و در نماز مغرب یکی از سورههای از ضحی تا آخر قرآن را و در بقیه نمازها از سوره "عمّ "تا "والضحی "را انتخاب میکند. گاهی هم مقداری از قرآن را که به اندازه یکی از این سورهها باشد میخواند.

- در رکوع یک یا سه یا بیشتر

سبحان ربی العظیم

میگوید و در هنگام سر برداشتن

سمع الله لمن حمده

گفته و مؤذن میگوید:

ربنا و لک الحمد

امّا امام جماعت چون پس از رکوع بایستد میگوید:

ربنا و لک الحمد حمدا کثیرا طیبا مبارکا ملء السموات و ملء الارض و ملء ما شئت من شیء بعد

و با گفتن

الله اکبر

به سجده میرود.

- در سجده سه مرتبه

سبحان ربی الاعلی

گفته و گاهی دعاهایی نیز میخواند. بین دو سجده دو بار میگوید:

رب اغفر لی

و بعد از آن میگوید:

وارحمنی و اجبرنی و ارفعنی و ارزقنی و انصرنی و اهدنی و عافنی و اعف عنی.

پس از آن به سجده دوم رفته و مانند سجده اول عمل میکند و سر از سجده که برداشت، بدون جلسه استراحت، بلند میشود و رکعت دوم را میخواند ولی قنوت نمیگیرد.

- در تشهد انگشت سبابه را حرکت میدهد و میگوید:

التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمهٔ الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و

ص:۷۳

رسوله

سپس به رکعت سوم میپردازد و در آن فقط سوره فاتحه را میخواند.

- در تشهد آخر نماز میگوید:

التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمهٔ الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید اعوذ بالله من عذاب النار و عذاب القبر و فتنهٔ المحیا و الممات و فتنهٔ المسیح الدجال السلام علیکم و رحمهٔ الله السلام علیکم و رحمهٔ الله.

یک سلام به طرف راست و یک سلام به طرف چپ میدهد.

- در بیشتر روزها پس از نماز واجب صدای مؤذن به گوش میآید که

الصلوهٔ علی الاموات یا علی الرجل یا علی المرأهٔ یرحمکم الله

با این صدا مردم را به نماز میت دعوت میکند که در آن چهار تکبیر میگوید. پس از تکبیر اول سوره فاتحه را میخواند پس از تکبیر دوم بر پیامبر صلوات فرستاده و پس از تکبیر سوم به مرده دعا میکند و تکبیر چهارم را گفته کمی مکث میکند بعد یک سلام میدهد السلام علیکم و رحمهٔ الله.

ص:۷۴

۱۲. نکات قابل ذکر در مورد نماز با اهل سنت

- اذان صبح (۱)را هنگام طلوع فجر و اذان ظهر را پس از زوال شمس میگویند لذا بعد از این دو اذان وقت نماز صبح یا ظهر داخل شده است. اذان مغرب را هنگام غروب خورشید میگویند که به فتوای بعضی از مراجع وقت داخل شده ولی به فتوای کسانی که مغرب را به زوال حمره مشرقیه میدانند وقت داخل نشده است.

- یک ساعت پیش از اذان صبح، اذانی برای نماز شب گفته میشود. باید به زائر تذکر داده شود با این اذان نمیتوان نماز صبح را خواند. امّا بعد از اذان دوم و پیش از اقامه نماز جماعت، می توانند نماز صبح خود را بخوانند.

- معمولاً ـ فاصله بین اذان صبح (اذان دوم) و اقامه آن بیست دقیقه و بین اذان ظهر اقامه آن ۱۵ دقیقه و بین اذان و اقامه مغرب ۱۰ دقیقه و بین اذان و اقامه عشا ۲۵ دقیقه فاصله میاندازند و گاهی ممکن است کم و زیاد نیز بشود.

- در بین اذان و اقامه زائران می‌توانند نماز یا قرآن بخوانند.

- معمولا در نماز صبح روزهای جمعه، امام جماعت پس از حمد، سوره "الم تنزیل "را که سجده واجب دارد، می‌خواند. وقتی آیه سجده را تلاوت کرد، به سجده می رود و سپس بلند شده و دنباله نماز را می خواند. به زائران تذکر داده شود در این گونه موارد، با آنان همراهی کنند. مناسبت است صبحهای جمعه پس از اذان صبح نماز صبح را فرادی بخوانند و آنگاه در جماعت شرکت کنند.

۱- منظور اذان دومی است که صبحها گفته میشود و بعد از اذان نماز شب است.

ص:۷۵

- در مکه و مدینه معمولًا در نمازها قنوت نمیگیرند مگر در مواقعی که پیشآمد سختی برای اهل سنت رخ بدهد. در این صورت پس از رکوع قنوت بجا می‌آورند. در اینگونه موارد قنوت گرفتن با آنان (پس از رکوع) مشکلی پیش نمی‌آورد. همچنین از آنجایی که قنوت در بین ما مستحب است، در صورتی که به آنان اقتدا کرده و در نمازها قنوت نگیرد، ترک آن اشکال ندارد.

- در حال نماز، غالب اهل سنّت، دست‌بسته نماز میخوانند. باید به زائران تذکر داده شود که نباید دست بسته نماز بخوانند در غیر اینصورت کار حرامی مرتکب شده و نمازشان اشکال پیدا میکند.

- اهل سنت در نماز صبح و مغرب و عشا، پس از اتمام حمد "،آمین "می گویند ولی گفتن "آمین "برای شیعه حرام و بدعت است پس نباید گفته شود؛ و به جای آن الحمد لله رب العالمین بگویند.

- اهل سنت، پس از رکوع توقّف طولانی دارند که در آن دعاهایی خوانده میشود، زائران نیز مراعات کنند و با عجله به سجده نروند، بلکه منتظر تکبیر مکبّر باشند.

- امام جماعت در رکعاتی که تشهد ندارد، وقتی از سجده سر برمیدارد، بلافاصله و بدون جلسه استراحت، بر می خیزد. باید برای زائران توضیح داد که جلسه استراحت را هرچند بسیار کوتاه بجای آورند و سپس برای ادامه نماز بایستند.

- برخی از اهل‌سنّت در هنگام خواندن تشهّد انگشت سبابه را تکان می‌دهند که این کار لزومی ندارد.

ص:۷۶

- بعضی از مذاهب اهل سنّت بعد از نماز صبح و نماز عصر، خواندن نماز مستحب را جایز نمی‌دانند هرچند در فقه شیعه نیز کراهت دارد (بجز نمازهای خاص) لـذا تـذکّر داده شود که در آن وقت نافله نخوانند و چنانچه نماز صبح نخوانده‌اند یا به فتوای مرجعشان باید مجدداً بخوانند، پیش از نماز جماعت بخوانند.

۱۳. حکم سجده در مکه و مدینه

- اهـل سـنت سـجده بر هر چیزی را جایز میداننـد. از این رو بر فرش و سـجاده و پلاستیک و ... سـجده میکننـد ولی در فقه در اهل البیت (ع) سـجده بر زمین و سـنگ و شن و خـاک و هر چیزی که اززمین برویـد و خوردنی و پوشـیدنی نباشـد، جـایز است لـذا در مواردی که زائران در جایی هسـتند که تقیه معنا ندارد (مانند داخل هتل یا در عرفات و مشعر و منا ...) باید سجده بر مایصّح السجود علیه باشد. در غیر این صورت نمازشان باطل است. و سجده بر پشت دست یا ناخن نیز جایز نیست.
در صورت شرکت در نماز جماعت اهل سنت، سجدهی بر فرش به فتوای برخی از مراجع مانند امام خمینی و آیت‌الله نوری اشکالی ندارد. به فتوای آیت‌الله گلپایگانی و صافی در صورت تقیه مانعی ندارد و به فتوای آیت‌الله خوئی و سیسـتانی اگر در همانجا متمکن از سـجده بر مایصح السـجود نیست، مانعی ندارد. به فتوای آیت‌الله تبریزی و فاضل اگر در مسـجد متمکن از ما یصح السجود نیست مانعی نـدارد و به فتوای آیت‌الله زنجانی و وحیـد خراسانی سـجده بر فرش کفایت نمیکنـد بایـد نمازش را دو باره بخوانـد. به فتوای آیت‌الله خامنهای اگر ورود در نماز جماعت با

ص:۷۷

آنان یا نماز خواندن در آنجا ولو فرادی ایجاب نماید که سجده بر فرش کند، مانع ندارد.

۱۴. نحوه بیان مناسک و احکام حج در جلسات ایران

- تعدادی از زائران تحت تأثیر گفته‌های کسانی که در سالهای قبل به حج مشرف شده‌اند، اضطراب و دلهره و ترس از باطل شدن اعمال یا ناتوانی در انجام آن را دارند. روحانیون باید به گونهای مناسك و احکام حج را بیان کنند که نه تنها در آنان اضطراب و نگرانی ایجاد نشود بلکه ترس القائی نیز برطرف شود، زیرا اضطراب و ترس از مواردی است که می تواند مشکلات زیادی را برای زائران و کاروان بوجود آورد.

- در جلسات اول در ایران به زائران یادآوری شود که اعمال عمره و حجّ دقیق است ولی دشوار نیست، و در صورتی که به طور منظم و مرتب در جلسات آموزشی شرکت کنند و مطالب را کاملًا یاد بگیرند و به کار ببندند هیچکس اعمالش ناقص یا باطل نخواهد شد.

- این نکته به زائران اعلام شود که در طول سفر روحانیون در کنار شما هستند و در هر لحظه از شب یا روز میتوانند به او دسترسی داشته باشند. پس اگر سؤالی، شبهه‌ای یا مشکلی پیش آمد، می‌توانند در اسرع وقت سؤال کنند و مطابق وظیفه خود عمل نمایند.

- به زائران توصیه مؤکد شود که پیروی از روحانیون و همراه بودن با آنان در انجام دادن اعمال و مناسک سبب میشود که بتوانند اعمال را درست و بدون اشکال انجام دهند. اما اگر با

ص:۷۸

کسانی که در سالهای قبل به حج یا عمره مشرف شدهاند همراه شوند و در اعمال به مشکلی برخورد کنند، چه بسا سبب باطل شدن اعمال یا کفاره میشود.

- زائر را به این نکته آگـاه کنیـد که روحانیون حـج برای این که به عنوان روحانی در خـدمت زائران خانه خـدا قرار گیرنـد بایـد از مراحـل متعـددی بگذرنـد، امتحانات متعـددی از آنان گرفته میشود و اگر در این آزمونها موفق نشونـد به عنوان روحانی حـج اعزام نمیشوند. بنابر این اگر در مسـجد الحرام یا مشاعر از کاروان جدا افتادید و سؤال یا مشـکلی برایتان پیش آمد، می‌توانید از روحانیون دیگر بپرسید و به آنچه میگویند، اعتماد نمایید.

- از زائرانی که در نمازشان مشـکلی دارند خواسته شود برای تصحیح نمازشان در ایران، اقدام کنند؛ امّا اگر به هر دلیل از عهده این کار برنیامدند، تدبیری اتخاذ شود که افزون بر خواندن نماز، به کسـی هم که نمازش صـحیح است، برای خواندن نماز طواف نیابت دهند.

- بیـان مسائـل بـانوان حتّیالامکـان به عهـده معینه کـاروان باشـد و از دخالت کردن در این امور خودداری شود زیرا معینهها بیشتر از آقایان با این مسائل آشنا هستند و زنان نیز به راحتی و بدون رودرباستی مشکلاتشان را با آنان در میان میگذارند، امّا در صورتی که در کاروان معینه وجود ندارد، باید در همان ابتدای جلسات در ایران جلسه جداگانهای برای خانم‌ها گذاشـته شود و مسائل و احکام به طور صریح و شفاف گفته شود. به آنان یادآوری شود که اگر در حین احرام عذری پیش آمد، حتماً برای

ص:۷۹

آشنایی به وظیفه خود برای احرام عمره تمتع یا حج افراد و ورود به مسجد، به روحانی کاروان مراجعه کنند.

- در کاروانهای مدینه قبل، پیش از رفتن به مسجد شجره خانمهای معذور شناسایی شوند تا در مدینه به نذر محرم گردند و نیازی به ورود به مسجد نداشته باشند.

- تذکر این نکته ضروری است که زنان معذور پس از محرم شدن باید محرمات احرام را تا روزی که پاک میشوند و اعمال را انجام میدهند مراعات کنند و روایاتی که در مورد زنان در حال حیض رسیده و باقی ماندن در احرام و فضیلت آن ذکر شود و به آنان دلداری داده شود. برخی از این روایات عبارتند از:

قال رسول الله (ص): «حیضُ یَوْمٍ لَکُنَّ خَیْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ صِیَامٍ نَهَارُهَا وَ قِیَامٍ لَیْلُهَا» وَ قَالَ (ص): «مَنْ مَاتَتْ فِی حَیْضِهَا مَاتَتْ شَهِیدَةً» (۱)

- برای بانوان کاروان‌های مدینه بعد نیز یادآوری شود که چنانچه در زمان احرام عادت باشند، هرچند در میقات مشکلی ندارند ولی برای بقیه اعمال باید صبر کنند تا پاک شوند. در مورد تبدیل نوع حج از تمتع به افراد نیز به آنها تذکر داده شود.

- به زائران گوشزد شود که پیش از رفتن به میقات لباس احرام خود را وارسی کنند که معطر نباشد، حاشیه آن دوخته نباشد (به فتوای برخی از فقها لباس احرامی که حاشیه‌اش دوخته است اشکال دارد)، پاک و تمیز باشد، چون ممکن است در میقات به این مشکلات برخورد کنند و در آنجا فرصت تعویض آن نباشد.

۱- مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۱.

ص: ۸۰

- شایسته است روحانی افزون بر بیان و تعلیم تفصیلی مناسک، خلاصه آن را قبل از انجام هر عملی یادآوری کند، مثلًا پیش از احرام واجبات آن را یادآوری نماید.

- مشخص کردن مستحبات و مکروهات از واجبات و محرمات در هر عملی، نقش اساسی در مقام تعلیم و عمل دارد، مثلًا حاجی بداند در طواف، خواندن دعا واجب نیست و یا همراهی زن و شوهر حرام نیست و راحت‌تر می‌توانند اعمال را انجام دهند.

- خوب است روحانی در برخی از اعمال مانند طواف به هنگام شلوغی تأکید کند زائران در فکر انجام واجبات باشند و مستحبات را در دفعات بعدی رعایت کنند؛ به عبارت دیگر واجبات فدای مستحبات نشود، زیرا چه بسا اصرار بر انجام مستحبات ما را از انجام واجبات باز دارد.

- در بیان احکام تا حد امکان از بیان اختلاف فتاوا خودداری شود.

ص:۸۱

- در یک نصف جلسه برخی از فتاوای اهل سنت که مورد ابتلا و سؤال زائران است توضیح داده شود و بر این مطلب تأکید شود که آنان هم در فروعات فقهی اختلاف فتوا دارند که آنان را به چهار مذهب فقهی تبدیل کرده است.

- در تصحیح اعمال زائران همچون وضو، غسل، نماز و غیره، نباید فکر کرد که افراد تحصیل کرده اعمالشان نیازمند تصحیح و آزمون نیست. مکرّر مشاهده شده افرادی که تحصیلات عالی

ص:۸۲

داشته‌اند نیز در انجام وظایف شرعی خود، گرفتار مشکلات جدّی بوده‌اند.

- برخی زائران از اهمیت مسائل و احکام آگاه نیستند و آنها را ساده و روشن می‌انگارند. مناسب است روحانی کاروان هنگام سخنرانی و بیان احکام، پس از طرح مسئله‌ای، حکم آن را از زائران بپرسد. زائران حتماً با اختلاف پاسخ می‌دهند. در اینجا روحانی، هم حکم مسئله را به صورت صحیح بیان می‌کند و هم زائران را از اهمیت مسائل و احکام آگاه می‌سازد.

- روحانی نقش مهمی در زدودن وسوسه و اضطراب از روحیه زائران دارد. این تبیین احکام به صورت شفاف و همراهی روحانی

ص:۸۳

با زائران و توصیه نمودن آنان به همراه بودن با روحانی و نظارت روحانی بر انجام اعمال زائران محقق می‌شود.

- وسایل کمک آموزشی امروزه ثابت شده است که آموزش به صورت سمعی- بصری، فرایند یادگیری را سریع‌تر و ماندگارتر می‌کند. از این رو باید سعی شود برای آموزش از تابلو (تخته و گچ) و ماکت کعبه و امثال آن استفاده شود. می‌توان از یک ماژیک و وایت برد نیز سود جست.

- در یک جلسه کیفیت شرکت در نماز جماعت و کارهایی که در آنها متابعت لازم است و کارهایی که متابعت لازم نیست مثل تکتف و آمین گفتن، توضیح داده شود که این امر افزون بر اطلاع رسانی از سؤالات زیادی جلوگیری می‌کند.

ص:۸۴

۱۵. ارجاع احتیاط واجب به فالاعلم

در مواردی که در مناسک یا توضیح المسائل فارسی یا عربی مراجع تقلید حکم مسئله را به صورت احتیاط واجب یا اشکال یا محل تأمل و تردد و مانند آن فرموده‌اند، مقلد میتواند در آن مسائل به فالاعلم یا مساوی با مرجعش رجوع کند. برای آسان شدن کار مقلدین بدون این که اجباری در این کار باشد آنان را به این کار راهنمایی کنید یا فتوای فالاعلم را برای آنان بیان نمایید. بعضی از مواردی که رجوع در آنها کار گشا میباشد عبارتند از:

نماز در قسمت قدیمی مسجد الحرام و مسجد النبی (ص)؛

احرام در قسمت قدیم مسجد شجره؛

استظلال در شب، و در شهر مکّه و عرفات و منا؛

احرام از مکّه قدیم؛

استفاده از کمربند دوخته و همیان و کیف و دمپایی دوخته و ...

ص:۸۶

فصل چهارم در مدینه

ص:۸۷

- سرکشی به اطاق زائران و یادگیری نام آنان در ایجاد ارتباط با آنان بسیار مفید است. سؤالات و پیشنهادهای خوبی معمولا در اطاقها مطرح میگردد که برای اداره کاروان مفید است.

- بهترین وقت برای برگزاری جلسات آموزشی کاروان انتخاب شود، به گونهای که با نمازها و رفتن به بقیع برخورد نداشته باشد و با جلسات کاروانهای دیگری که در هتل هستند تلاقی نکند و در عین حال زائر سرزنده وشاداب باشد نه در حالت چرت و خواب آلودگی.

- موفقترین جلسه آموزشی جلسهای است که از ۴۰ تا ۵۰ دقیقه تجاوز نکند. سعی شود با همکاری عوامل کاروان، جلسه، در موعد مقرر شروع گردد. در ابتدای جلسه به بحثی تاریخی یا روایی شده و بحث مناسک و احکام را در قسمت دوم جلسه قرار گیرد. پس از پایان وقت، ختم جلسه اعلام شده ولی از زائران خواسته شود سؤالاتشان را مطرح کنند تا مورد استفاده دیگران قرار گیرد. با این گونه اداره کردن، جلسه از حالت رسمی خارج میشود و زائران با اشتیاق به مطالبی که مطرح میشود گوش میدهند.

- برای این که جلسه یکنواخت نباشد، بهتر است مطالب هر جلسه در بردارنده سه بخشِ "تاریخ و اماکن "،"مناسک "و "اسرار و معارف "باشد.

ص:۸۸

- در اولین جلسه، مـدت اقامت و کیفیت نماز (قصـر یا اتمام) و نماز خواندن با اهل سـنت یادآوری شود. ثوابهایی که برای نماز در مسجد پیامبر گفته شده مربوط به قسمتی که مسقف است البته دو حیاط داخل مسجد نیز همین حکم را دارد ولی محوطه باز اطراف مسجد که با نرده‌های آهنی محصور شده حکم مسجد ندارد.

- به بـانوان یـادآوری شود که زمان و نحوه ورودشان به مسـجد النبی (ص) و مسـجد الحرام چگونه است و فرق آنها با سایر مساجد چیست؟

- به بانوان یادآوری شود که ورود شان به مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام و توقّف در سایر مساجد در ایام عادت جایز نیست.

- برای کـاروان بـه گونهـای برنـامهریزی شـود که بتواننـد برای نمازهـای یـومیّه و نمـاز شب به مسـجدالنبی (ص) برونـد. در ضـمن وقت‌هـای نمـاز برای زائران گفته شود تـا برنامه ریزی بهتری برای شـرکت در نمازهای جماعت و رسـیدن به فضـیلت نماز اول وقت داشته باشند.

- خوانـدن نمـاز تحیّت در مساجـد، مسـتحب است ولی به زائران گوشـزد شود در صورت خوانـدن هر نمـاز واجب یا نماز قضا، این نمازها کفایت از نماز تحیت می کند.

- برخی از زائران گمان میکنند که اگر در "حمامات "بخواهند وضو بگیرند باید به روش اهل سنت وضو بگیرند. به آنان تذکر

ص:۸۹

داده شود که وضو به روش آنان باطل است و همین طور دست بسته نماز خواندن یا آمین گفتن در نماز.

- از آنجا که نماز خواندن در قبرستان به فتوای برخی از اهل سنّت حرام است. زائران را از نماز خواندن کنار بقیع و داخل آن برحذر دارید.

- برای پرکردن اوقات فراغت زائران و استفاده معنوی بهتر از آن، زائران را برای خواندن نماز قضا راهنمایی کنید و نکات ذیل را به آنان یادآوری فرمایید.

نماز قضا هر چه زودتر باید خوانده شود و مسامحه نشود. نماز قضا وقت معینی ندارد، بلکه در هر وقت از شبانه‌روز می‌توان نماز قضا را بجای آورد. نماز قضا را به جماعت می‌توان خواند، و هماهنگی بین نماز امام جماعت و مأموم در نوع نماز، تعداد رکعات و قصر و اتمام لازم نیست.

مسافر می‌تواند نمازهای قضای غیر سفر را بجای آورد و باید تمام بخواند. نماز قضا را به همان گونه که ادای آن وظیفه بوده باید بجا آورد، یعنی اگر نماز ادائی که قضا شده و قصر بوده، به صورت قصر و اگر تمام بوده به صورت تمام و پسرها و مردها باید حمد و سوره نماز قضای صبح، مغرب و عشا را نیز بلند بخوانند.

کسی که برای میت نماز قضا می‌خواند باید مطابق وظیفه خودش عمل کند، مثلا اگر نمازگزار مرد است و برای میتی که زن است نماز می‌خواند، باید حمد و سوره نمازهای جهری را بلند بخواند.

ص:۹۰

- کیفیّت برخی از نمازهای مستحب که از اهمیت بیشتری برخوردار است به زائران تعلیم داده شود، مثل نوافل یومیه، نماز شب، نماز غفیله، نماز حضرت جعفر، نماز زیارت، نماز حضرت ولی عصر (عج) و نماز حاجت.

- در مدینه منوره، چنانچه زائر بداند که ده روز در مدینه می ماند، میتواند روزه قضا بجا آورد، و چنانچه روزه قضا ندارد، می‌تواند روزه مستحبی بگیرد. ولی چنانچه مسافر است نمیتواند روزه قضا بگیرد ولی میتواند سه روز روزه مستحب برای برآورده شدن حاجاتش بگیرد و روزه دیگری صحیح نیست. این سه روز، روزه از موارد استثناء روزه در سفر است. به نظر برخی از فقهاء احتیاط آن است که روزهای چهارشنبه، پنج‌شنبه و جمعه باشد.

- نمازهای مستحب را چنانچه در روضه النّبی یا سایر اماکن مقدس ازدحام بود یا امکان توقف نبود، می‌توانند در حال ایستاده یا نشسته یا با رکوع و سجود اشاره‌ای و حتی در حال راه رفتن بخوانند.

- به زائر گفته شود که برای امواتشان میتوانند نماز قضا بخوانند و برای زندگان میتوانند نمازی خوانده و ثوابش را به آنان هدیه کنند. در کیفیت زیارت به نیابت از خویشان و ملتمسین دعا میتوان این روایت را برای زائران خواند:

عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «رَجَعْتُ مِنْ مَكَّةَ فَلَقِيتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى (ع) فِي الْمَسْجِدِ وَ هُوَ قَاعِدٌ فِيمَا بَيْنَ الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ فَقُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي إِذَا خَرَجْتُ إِلَى مَكَّةَ رُبَّمَا قَالَ لِيَ الرَّجُلُ طُفْ عَنِّي أُسْبُوعاً وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ فَأَشْتَغِلُ عَنْ ذَلِكَ. فَإِذَا رَجَعْتُ لَمْ أَدْرِ مَا أَقُولُ لَهُ.

ص:۹۱

قَالَ: إِذَا أَتَیْتَ مَکَّهَ فَقَضَیْتَ نُسُکَکَ فَطُفْ أُسْبُوعاً وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ قُلِ: اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الطَّوَافَ وَ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ عَنْ أَبِی وَ أُمِّی وَ عَنْ زَوْجَتِی وَ عَنْ وُلْدِی وَ عَنْ حَامَّتِی وَ عَنْ جَمِیعِ أَهْلِ بَلَدِی حُرِّهِمْ وَ عَبْدِهِمْ وَ أَبْیَضِهِمْ وَ أَسْوَدِهِمْ. فَلَا تَشَاءُ أَنْ قُلْتَ لِلرَّجُلِ: إِنِّی قَدْ طُفْتُ عَنْکَ وَ صَلَّیْتُ عَنْکَ رَکْعَتَیْنِ إِلَّا کُنْتَ صَادِقاً. فَإِذَا أَتَیْتَ قَبْرَ النَّبِیِّ (ص) فَقَضَیْتَ مَا یَجِبُ عَلَیْکَ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ قِفْ عِنْدَ رَأْسِ النَّبِیِّ (ص) ثُمَّ قُلْ: السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا نَبِیَّ اللَّهِ مِنْ أَبِی وَ أُمِّی وَ زَوْجَتِی وَ وُلْدِی وَ جَمِیعِ حَامَّتِی وَ مِنْ جَمِیعِ أَهْلِ بَلَدِی حُرِّهِمْ وَ عَبْدِهِمْ وَ أَبْیَضِهِمْ وَ أَسْوَدِهِمْ. فَلَا تَشَاءُ أَنْ تَقُولَ لِلرَّجُلِ: إِنِّی أَقْرَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) عَنْکَ السَّلَامَ إِلَّا کُنْتَ صَادِقاً» (۱)

ابراهیم حضرمی گفت: از مکه برگشتم به مدینه آمدم امام موسی بن جعفر (ع) را در مسجد النبی (ص) در روضه شریف بین قبر و منبر نشسته یافتم. به آن حضرت گفتم: ای پسر رسول خدا زمانی که به سوی مکه میآیم افرادی به من میگویند: برای ما طوافی و دو رکعت نماز انجام بده و من فراموش میکنم وقتی برمیگردم نمیدانم به او چه بگویم.

امام موسی بن جعفر فرمود: وقتی به مکه آمدی و اعمالت را انجام دادی پس طوافی با دو رکعت نماز انجام بده و بگو: خدایا این طواف و نماز از پدر و مادر و همسر و فرزندان و خویشان و همشهریان من بنده و آزاد و سفید و سیاه باشد. پس هر کسی که به دیدن تو آمد و به او گفتی: برایت طواف و نمازی انجام دادم راستگو خواهی بود.

۱- الکافی، ج ۴، ص ۳۱۶، ح ۸ ..

ص:۹۲

زمانی که به مدینه رسیدی و به زیارت قبر پیامبر رفتی و آنچه وظیفه تو میباشد انجام دادی دو رکعت نماز بخوان و بالاسر پیامبر بایست و بگو: سلام بر تو ای پیامبر خدا از طرف پدر و مادر و همسر و فرزندان و خویشان و همشهریان من بنده و آزاد و سفید و سیاه آنان. پس هر کسی که به دیدن تو آمد و به او بگویی: سلامت را به رسول خدا رساندم، راستگو خواهی بود»

إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ (ع) قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَحُجُّ فَیَجْعَلُ حَجَّتَهُ وَ عُمْرَتَهُ أَوْ بَعْضَ طَوَافِهِ لِبَعْضِ أَهْلِهِ وَ هُوَ عَنْهُ غَائِبٌ بِبَلَدٍ آخَرَ. قَالَ: قُلْتُ: فَیَنْقُصُ ذَلِکَ مِنْ أَجْرِه؟ قَالَ: لَا. هِیَ لَهُ وَ لِصَاحِبِهِ وَ لَهُ أَجْرٌ سِوَی ذَلِکَ بِمَا وَصَلَ.

قُلْتُ: وَ هُوَ مَیِّتٌ، هَلْ یَدْخُلُ ذَلِکَ عَلَیْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ حَتَّی یَکُونُ مَسْخُوطاً عَلَیْهِ فَیُغْفَرُ لَهُ أَوْ یَکُونُ مُضَیَّقاً عَلَیْهِ فَیُوَسَّعُ عَلَیْهِ. قُلْتُ: فَیَعْلَمُ هُوَ فِی مَکَانِهِ أَنَّ عَمَلَ ذَلِکَ لَحِقَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: وَ إِنْ کَانَ نَاصِباً یَنْفَعُهُ ذَلِکَ؟ قَالَ: نَعَمْ یُخَفَّفُ عَنْهُ.» (۱)

اسحاق بن عمار از امام هفتم موسی بن جعفر پرسید: مردی به حج میآید پس حج یا عمره یا بعضی از طوافها را برای برخی از خویشانش که به مکه نیامدهاند قرار میدهد، آیا از اجر و ثوابش کم میشود؟

امام فرمود: نه. ثواب آن عمل برای او و کسی که نیت کرده نوشته میشود و افزون بر آن، ثواب دیگری به او داده میشود به سبب صله رحمی که انجام داد.

۱- الکافی، ج ۴، ص ۳۱۵، ح ۴ ..

ص:۹۳

به امام گفت: اگر آن فردی که برایش طواف یا عمره انجام میدهیم مرده باشد، آیا ثوابی به او میرسد؟

امام فرمود: آری تا جایی که ممکن است میت مورد غضب خداوند واقع شده باشد و به سبب این عمل آمرزیده شود یا در جایگاه تنگی باشد بر او گشایش دهند.

به امام گفت: آیا میت در آنجایی که دفن است میفهمد من برای او اعمال عمره و طواف انجام داده‌ام و ثواب آن عمل به او میرسد؟ امام فرمود: آری.

به امام گفت: اگر میت از دشمنان اهل بیت باشد، آیا طواف و عمره برای او انجام دهیم به او سودی میبخشد؟

امام فرمود: آری سبب تخفیف در عذاب او میشود.

- اگر در کاروان کودکی باشد که میخواهند او را محرم کنند، باید پیش از رفتن به میقات، نسبت به احرام و کیفیت اعمال آنها توضیح لازم داده شود. در ضمن، والدین نسبت به احرام کودکان توصیه و تشویق نشوند، چون احرام آنها مشکلاتی به همراه دارد، گفتنی است که به امور زیر باید توجه داشت:

کودک پسر باید ختنه شده باشد.

هرمقدار از اعمال را که میتواند باید خودش بجا آورد و بقیه را باید کمکش کنند یا از طرف او انجام دهند.

لباس احرامش تا پایان اعمال باید پاک باشد.

در حال طواف باید با طهارت باشد.

در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.

در حال طواف شانه چپ کودک باید به طرف کعبه باشد.

- نماز طواف را اگر میتواند خودش بخواند و کسی هم به نیابت از او بجا آورد.

ص:۹۴

فصل پنجم در میقات

ص:۹۵

- با توجه به سرد بودن هوا، کاروانهای مدینه قبل حتی‌الامکان غسل و پوشیدن لباس احرام را در هتل انجام دهند، زیرا دوره سرماخوردگی در آنجا بسیار طولانی و سخت است و موجب اختلال در انجام مطلوب اعمال می شود.

- برای کاروانهای مدینه بعد که در جحفه محرم میشوند، غسل احرام توصیه و تأکید نشود زیرا با توجه به این که زنان در ماشینهای کولردار و مردان در ماشین‌های مکشوف می‌نشینند احتمال سرماخوردگی زائران بسیار زیاد است.

- بهتر است زائران به نیت غسل ما فی الذمه غسلی انجام بدهند، چون در برخی موارد پیش آمده که زائر غسل واجب، مثل جنابت یا غسل مسّ میّت بر عهده‌اش بوده و از آن خبر نداشته و پس از اعمال متوجّه شده است. البته زائران مدینه قبل این غسل را در مدینه انجام دهند و زائران مدینه بعد در ایران. در ضمن به زائران تذکر داده شود با این غسل نمی‌توان نماز خواند و برای نماز باید وضو گرفت.

- قبل از رفتن به داخل مسجد شجره، زائران نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل توجیه شوند و محلی را برای جمع شدن پس از احرام مشخص نمایید تا زائران به راحتی بتوانند اعمال را انجام دهند و کسی گم نشود. هم چنین تذکر داده شود که کسی در محوطه بین وضو خانه و مسجد مُحرم نشود.

ص:۹۶

- در هنگـام محرم کردن زائران سـعی شود برای زائران کاروانهـای دیگرمزاحمت ایجاد نشود. لازم نیست برای احرام و تلبیه، زائران به دور مسـجد چرخانیـده شونـد تا با سـرو صدا و شـلوغ کردن، حال دعا از دیگران سـلب شود. در پاسخ به لبیک‌ها به زائران تذکر داده شود که با صدای بلند پاسخ ندهند چون ضرورتی ندارد و مزاحمت برای دیگران است.

- اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعت مسـجد شـجره شد، لازم است زائران را به شـرکت در نماز جماعت راهنمایی نمایید و از تکرار لبیک به صورت دسته جمعی و با صدای بلند بپرهیزند.

- به خلاف احرام در مسـجد شـجره، در بقیه میقاتها مسـجد خصوصـیت نـدارد، و احرام در بیرون مسـجد نیز صـحیح است لذا بردن زائران به ویژه افراد معذور داخل مسجد لازم نیست.

- کسانی که نیاز به تلقین لبیک دارند قبلًا شناسایی شوند تا در میقات جدای از جمع برای آنها لبیک‌ها گفته شود.

- اگر زائران پس از خوانـدن نمـاز واجب محرم می‌شونـد، به اسـتحبابِ احرامِ پس از نمـاز عمـل شـده و نیازی به خوانـدن نمازهای مستحب احرام نیست، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب (ادا یا قضا) از نماز مستحب افضل است.

- چون فتوای مشـهور فقهاء لزوم احرام در داخل مسـجد شـجره است- بجز بانوان معذور- همه زائران را باید به داخل مسـجد برد تا محرم شوند و احتیاط احرام در مسجد قدیم نیز قابل ارجاع به فالاعلم است.

ص:۹۷

- هر چند به زبان آوردن نیّت احرام و سایر اعمال، واجب نیست ولی برخی از فقهاء مستحب دانستهاند و نیز قصد ترک محرّمات را نیز عده‌ای لازم دانستهاند اگر برای احرام عمره تمتع این گونه گفته شود مناسب است:

"به قصد شروع اعمال عمره تمتع و انجام آنها و ترک محرمات احرام، محرم می‌شوم به احرام عمره تمتع ... قربه الی‌الله".

- برای گفتن لبیک، چون برخی از فقهاء وصل به سکون و وقف به حرکت را خلاف احتیاط می‌دانند و بعضی نیز گفتن لبیک پنجم را لازم نمی‌دانند اگر لبیک به سه صورت گفته شود و زائران جواب بدهند و به همین سه بار نیز اکتفا شود، کافی است:

بار اول جمله به جمله. هر چند با وقف به حرکت و وصل به سکون و همراه با لبیک پنجم باشد.

بار دوم به همین شیوه بدون لبیک پنجم.

بار سوم با مراعات وقف به سکون و وصل به حرکت.

- اگر کاروان کمتر از ده روز در مدینه اقامت دارند، در مسجد شجره نمازشان شکسته است.

- کسانی که شک در استطاعت خود برای حجّ دارند و به یقین نرسیدهاند، هر چند وظیفه آنها حجّ واجب نیست ولی میتوانند به نیّت وظیفه فعلیّه محرم شوند تا اگر بعداً معلوم شد مستطیع بودهاند، اعمال انجام شده کافی باشد.

ص:۹۸

- زنانی که در میقات یا پیش از آمدن به میقات، دچار عادت ماهانه شده باشند، در صورتی که برای عمره مفرده محرم شده باشد اگر یقین دارد یا احتمال میدهد که تا قبل از خروج از مکه پاک میشود باید صبر کند تا پاک شود و خودش اعمال عمره مفرده را انجام بدهد. و اگر یقین دارد که تا زمان خروج از مکه پاک نمیشود، باید برای طواف و نماز آن، نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد و پس از آن برای طواف نساء و نمازش نایب بگیرد.

- اگر زنی در میقات حائض بود و نمیداند آیا تا قبل از خروج از مکه و رفتن به عرفات پاک میشود یا نه، بهتر آن است که به نیت آنچه وظیفهی فعلی اوست یعنی نیت مافی الذمه و اعم از عمره تمتع و حج افراد محرم گردد تا اگر پیش از رفتن به عرفات پاک شد بتواند با همان احرام، اعمال عمره تمتع را انجام بدهد و اگر پاک نشد با همان احرام به عرفات برود. (۱)

- پیش از حرکت از میقات، داخل اتوبوس‌ها از همه زائران سؤال شود که آیا همه آنها داخل مسجد شجره به نیت احرام عمره لبیک گفتهاند یا نه تا چنانچه کسی باقی مانده یا شک دارد، همانجا بتواند به مسجد برود و محرم شود.

- در میقات جحفه نیز از احرام سؤال شود تا پیش از حرکت و بیرون رفتن از میقات نسبت به احرام تمام زائران اطمینان حاصل شود.

۱- برای ملاحظه فتاوای مراجع به مسئله ۲۲۱ و ۹۲۱ و ۹۲۲ مناسک محشی چاپ سال ۱۳۸۲ و آراء المراجع ص ۱۷۰ مراجعه شود.

ص:۹۹

- برخی از محرمات احرام، مثل نگاه در آینه، زدودن مو از بدن و استفاده از عطر و صابون و اشیاء خوشبو و پوشاندن سر برای مردان و صورت برای بانوان و حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر و نیزاستحباب تکرار تکبیر تلبیه تا نزدیک مکّه، عدم لزوم بیدار بودن در بین راه- چون برخی از زائران تصور می‌کنند که نباید بخوابند- تذکر داده شود.

- نسبت به نگاه در آینه اتومبیل، گاهی یادآوری آن ضرر بیشتری دارد، چون معمولاً حرکت زائران در شب است و توجهی به آینه ندارند و اگر بی‌توجه نگاهشان به آینه بیافتد اشکال ندارد و یادآوری آن گاهی سبب نگاه کردن میشود. نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، و دستشوییها آینه وجود دارد، بهتر است در بدو ورود به هتل، این تذکر داده شود.

- در صورت امکان اگر آقایان در جلوی اتوبوس و خانم‌ها عقب آن بنشینند و همسران کنار یکدیگر نباشند، بهتر است.

- در میقات یا در بین راه و در بدو ورود به مکّه، زمان رفتن برای اعمال را یادآوری فرمائید.

ص:۱۰۰

فصل ششم در حرم

اشاره

ص:۱۰۱

– از آنجـا که مسـجد تنعیم ابتـدای حـدود حرم است، زائران را به ورود به حرم تـوجه داده و دعـای کوتـاه ورود به حرم را بخـوانید بسیار مناسب است. همچنین می‌توانید مسجد تنعیم و منطقه شهدای فخ را نیز به آنها نشان دهید.

– از آنجا که تعداد لباس احرام آقایان حداقل دوتکه است و بیشتر از آن در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد بلا اشکال است، در فصـل سـرما به آنـان یـادآوری شود که پوشـیدن بیش از دو جـامه احرام بلاـ اشـکال است. کشـیدن پتو بر روی خود برای جلوگیری از سـرما اشکال ندارد ولی آقایان آن را بر سر نیندازند و خانم‌ها بر صورت خود. چنانچه این پتو دوخته باشد آقایان نباید بر دوش خود بیندازند ولی دوخته بودن حواشی آن به فتوای برخی از فقها بلا اشکال است.

– کسـی که برای عمره تمتع محرم شـده، وقتی خانه‌های مکّه را ببینـد، نبایـد لبیک بگویـد لـذا این مسأله، هنگام رفتن به مکّه تذکر داده شود.

– کسانی که بعد از تمام شدن اعمال تمتع، برای انجام عمره مفرده از مکّه به مسجد تنعیم می‌روند، چند دستهاند:

ص:۱۰۲

مقلّدان فقهائی که استظلال در شب و در شهر مکّه، هر دو را جایز نمیدانند. این گروه نمی‌توانند حتی در شب با ماشین سقف دار از تنعیم بیایند و باید در ماشین مکشوف سوار شوند.

مقلدان فقهائی (۱)که استظلال در شهر مکّه را جایز میدانند میتوانند، شب یا روز در ماشین مسقف سوار شوند.

مقلدان فقهائی که استظلال در شهر مکّه را جایز نمیدانند ولی استظلال در شب را حرام نمیدانند، میتوانند در شب از تنعیم با ماشین مسقف به مسجد الحرام بروند.

یادآوری می‌شود اکثر مراجع تقلید که استظلال در شب و در شهر مکّه را جایز نمی‌دانند، فتوای صریح ندارند بلکه احتیاط فرموده‌اند که در این موارد با مراجع به فالاعلم می توانند مسئله سوار شدن در ماشین مسقف را حل کنند.

- میان وقت ورود به مکه و وقت حرکت زائران به سوی مسجدالحرام برای انجام اعمال، حتماً فاصله باشد تا زائران پس از تحویل اتاق‌ها و استقرار و استراحت و تجدید قوا برای اعمال آماده شوند. تجارب سالهای گذشته نشان می دهد بهترین و خلوت ترین وقت برای انجام اعمال، یک ساعت و نیم پس از نماز صبح است. لذا بهتر است زائران پس از صرف صبحانه حدود ساعت شش و نیم یا هفت، (آنهم با لحاظ مسأله استظلال در شهر مکّه) برای اعمال به مسجد الحرام برده شوند.

- بهتر است که زائران را به دو دسته توانمند و افراد بیمار و ناتوان تقسیم کرد و در مرحله اول، گروه اول اعمال را انجام دهند و در مرحله دوم با همکاری زائران داوطلب، گروه دوم را در وقت مناسب برای انجام اعمال به حرم برد. با این رویه، هم حرکت کُند زائران ناتوان در حرکت گروهی اخلال ایجاد نمی‌کند و هم زائران ناتوان و بیمار با مراقبت و همراهان بیش تر، اعمال خود را به راحتی انجام می دهند.

- استظلال در شهر مکّه و نیز عرفات و منا، بجز آیه الله زنجانی- که جایز نمی‌دانند- بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی و سیستانی- احتیاط واجب دارند- مابقی مراجع استظلال را مجاز می شمرند. در مورد مراجعی که احتیاط واجب دارند نیز می توان با رجوع به فالاعلم یا مرجع مساوی، استظلال را تجویز کرد.

- زائران در زمانی برای انجام اعمال به مسجد الحرام برده شوند که در اثناء آن به نماز جماعت و شستشوی مسجد برخورد نکنند. یادآوری می‌شود که فرصت نماز مغرب تا عشاء و ظهر تا عصر و عصر تا مغرب کوتاه است ولی فرصت نماز صبح تا نماز ظهر و نماز عشاء تا صبح زیاد است و شستشوی مسجد نیز بیشتر در وقت خلوت مطاف مثل ساعت یک بامداد صورت می گیرد.

در موارد زیر باید زائر قبل از ورود به اعمال عمره یا حج توجیه شود تا در اعمالش اشکالی پیش نیاید:

۱- مانند حضرت امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، صافی، نوری و وحید خراسانی.

ص:۱۰۴

چنانچه در اثناء طواف یا سعی نماز جماعت برگزار شد، تا آخرین فرصت امکان به طواف یا سعی ادامه داده شود تا اگر ممکن شد طواف یا سعی را به پایان برسانند.

چنانچه پس از طواف، اذان گفته شد یا وقت اذان نزدیک بود، سعی را شروع نکنند.

چنانچه زائران در بین اعمال به نماز برخورد کردند، باید در نقطهای مشخص طواف و سعی خود را قطع کنند و جای آنرا به خاطر بسپارند و پس از نماز، از همان نقطهای که طواف یا سعی را رها کرده اند، اعمال را ادامه دهند و آن را به اتمام برسانند. اما در مورد کفایت این ادامه دادن، چنانچه فاصله بین نماز و ادامه اعمال زیاد نباشد، طواف و سعی صحیح است ولی با فاصله زیاد، باید به نظر مرجع تقلید رجوع کرد.

با توجه به محو شدن خط تیره مقابل حجرالاسود، برای نیّت آغاز طواف، اگر به زائران گفته شود که از چند متر جلوتر قصدشان این باشد که از مقابل حجرالاسود طواف را شروع و به همان جا ختم میکنند، اشکال ندارد و لازم نیست متوجه باشند که کدام نقطه به طور دقیق مقابل حجرالاسود است.

برای شروع طواف هرگز نباید زائران را از مقابل حجرالاسود یا نزدیک آن به داخل صف طواف کنندگان برد زیرا موجب اذیّت و مزاحمت برای طواف کنندگان است. به همین جهت بهتر است نقطهای دورتر از حجرالاسود بدون نیت وارد مطاف شد و به تدریج وارد مطاف و نزدیک به کعبه شد تا به نقطه آغاز طواف (حجرالاسود) رسید. در پایان طواف نیز برای رفتن

ص:۱۰۵

به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) آرام آرام بدون نیّت طواف همراه جمعیت به راه خود ادامه داده تا به راحتی بتوان از صف طواف کنندگان خارج شد.

- از زائران خواسته شود درهنگام طواف رو به کعبه یا پشت به آن نشوند و کعبه یا حجر اسماعیل را لمس نکنند، این گونه اعمال را پس از طواف یا اعمال عمره انجام بدهند، زیرا به فتوای بعضی از مراجع این اعمال به طواف ضرر میزند. (۱)- از زائرانی که در عدد اشواط طواف یا سعی شک میکنند، خواسته شود با گرداندن انگشتر در دست یا اعتماد به دیگران عدد اشواط را حفظ کنند تا مشکلی در اعمالشان پیش نیاید.

- قبل از ورود به اعمال، نقطهای را در مسجد الحرام تعیین کنند تا زائران پس از نماز طواف به آنجا بیایند و پس از اطمینان از صحت اعمالشان به سعی صفا و مروه بپردازند. بهترین نقطه نزدیک چراغ سبز است تا زائر به راحتی به مسعی برود. و نقطهای را نیز در مروه معین کنند که پس از سعی زائران در آنجا جمع شده و اگر اشکالی در اعمالشان هست بر طرف گردد.

- جزئیات مسائل شک در تعداد دورهای طواف و سعی نباید گفته شود چون همین امر سبب شک و وسواس زائران می شود. بلکه باید به طول کلی گفته شود که اگر شک و شبهه یا سؤالی پیش آمد، با تردید اعمال را ادامه ندهند و حتماً با

مراجعه به روحانی کاروان حکم مسأله را بپرسند و سپس مطابق وظیفه عمل نمایند.

- از زائران خواسته شود که نماز طوافشان را پشت مقام ابراهیم بخوانند، البته در مکانی که برای طواف دیگران مزاحمت نداشته باشد. بانوان زائر نیز تلاش کنند نماز خود را پشت سر مردان به جا آورند.

- به سبب اهمیت داشتن نماز طواف در اعمال حج و عمره، به زائر گوشزد شود که این نماز را با آرامش و بدون هیچ عجله انجام بدهد تا خللی در اعمالش پیش نیاید.

- این مسأله به زائران یادآوری شود که چنانچه در عملی اشکالی به نظرتان رسید یا مشکل پیش آمد، با اعاده کل اعمال عمره مشکل حل نخواهد شد، بلکه باید ضمن مراجعه به روحانی کاروان مورد اشکال مشخص و چنانچه نیاز به اصلاح، تکمیل یا اعاده بود، عمل شود.

- مسجد الحرام به "حیاط وسط "که کعبه در آن قرار دارد و شبستانهای اطراف آن اطلاق می شود ولی مسعی و محوطه اطراف مسجد که سنگفرش شده و با دیوارهای نردهای محصور است جزو مسجد نیست و احکام مسجد را ندارد، بنابراین اگر زنان حائض در مسعی بنشینند و کعبه را تماشا کنند اشکالی ندارد. البته برای ورود به مسعی نباید داخل مسجد شوند.

- کسانی که برای نماز طواف عمره یا طواف زیارت نایب می گیرند، باید خودشان هم نماز طواف را بخوانند.

۱- مراجعه شود به آراء المراجع ص ۳۶۸ و مناسک حج محشی چاپ ۱۳۸۲، م ۵۹۹ و ۶۰۰.

ص:۱۰۷

– افراد ناتوان که قبلًا با ویلچر یا تخت روان، در صحن مسجد الحرام طواف داده می‌شدند، در چند سال اخیر از طواف در صحن مسجد الحرام منع شده‌اند و باید در طبقه دوم طواف کنند، حکم‌شان چیست؟

آیت‌اللّه بهجت

: در صورت عدم امکان با رعایت الاقرب فالاقرب، کفایت می‌کند.

آیت‌اللّه تبریزی

: احتیاط واجب آن است که آنها را از طبقه دوم طواف دهند و نایب هم برایشان بگیرند.

آیت‌اللّه خامنه‌ای:

طواف باید دور کعبه معظمه ولو در فضای مابین زمین تا محاذی پشت بام کعبه باشد و کف طبقه دوم مسجد الحرام اگر به قدر قامت طواف کننده پایین‌تر از نقطه محاذی پشت بام کعبه نباشد، طواف از طبقه دوم صحیح و مجزی نیست، و کسانی که نمی‌توانند در صحن مسجد الحرام ولو به وسیله حمل توسط شخص دیگر طواف کنند، وظیفه آنها نایب گرفتن در طواف است و احوط آن است که خودش هم در همان طبقه دوم طواف نماید.

آیت‌اللّه سیستانی

: چنانچه احراز شود که طبقه دوم بالاتر از کعبه است، طواف از بالا کفایت نمی‌کند و باید برای طواف از پایین نایب بگیرند و لازم نیست احتیاط کنند و چنانچه مطلب مشکوک باشد باید احتیاطاً بین طواف از بالا و نایب گرفتن از پایین جمع نمایند.

آیت‌اللّه شبیری زنجانی: در مورد سؤال اگر ممکن باشد کسی فرد ناتوان را بر دوش حمل کند، طواف در محدوده بین مقام

ص:۱۰۸

ابراهیم و کعبه لازم است، و در غیر این صورت باید نایب بگیرند تا در محدوده طواف کند و بنابر احتیاط مستحب نیز خود شحص در طبقه دوم طواف داده شود و چنانچه نیابت نیز ممکن نباشد طواف دادن شخص در طبقه دوم کفایت می کند.

آیت‌اللّه صافی گلپایگانی

: در فرض مذکور این افراد باید در طبقه دوم طواف داده شوند و بنابر احتیاط واجب نایب هم گرفته تا برای آنان در صحن مسجد الحرام طواف نماید.

آیت‌اللّه فاضل

: در فرض سؤال چنانچه کعبه مقدسه از طبقه دوم پایین‌تر نباشد، احتیاط واجب آن است که علاوه بر اینکه در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، استنابه هم بنماید؛ و اللّه العالم.

آیت‌اللّه مکارم شیرازی

: در این گونه موارد که راهی جز این نیست طواف در طبقه بالا کفایت می کند.

آیت‌اللّه نوری همدانی

: طواف در طبقه فوقانی صحیح نیست و این قبیل افراد باید بوسیله کول گرفتن طواف خود را انجام بدهند و اگر ممکن نشد، لازم است برای طواف خود نایب بگیرند.

آیت‌اللّه وحید خراسانی

: در مفروض سؤال باید نایب بگیرد که در صحن مسجد الحرام طواف نماید و در صورتی که متمکن باشد و بر او حرجی نیست، احتیاط واجب آن است که خودش هم از طبقه دوم طواف نماید.

- کسانی که با ویلچر در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، باید دقت کرد که به جای طبقه دوم، طواف در پشت بام مسجد

ص:۱۰۹

الحرام واقع نشود. چنین اتفاقی از عربهایی که ویلچر دارند به طور مکرر واقع شده است.

- سعی بین صفا و مروه باید بین الجبلین باشد. به شهادت اهل اطلاع، ستونهای گنبد صفا روی کوه است. قسمت شیب دار نیز جزء مروه است و آخرین در خروجی آن در سمت راست، روی کوه است. بنابراین زدن پاشنه پا به روی صخره ضرورتی ندارد.

- هروله برای زنان مستحب نیست و چنانچه سهواً انجام دادند مبطل سعی نیست و برنگردند. مردان نیز اگر هروله را فراموش کردند برای بجا آوردن آن بر نگردند.

- ممکن است در وقت ازدحام افراد ناتوان را که با ویلچر سعی میکنند در طبقه همکف راه ندهند و آنها را به طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام راهنمایی کنند، باید توجه داشت چون طبقه دوم و پشت بام بالاتر از صفا و مروه است، سعی در آنجا کافی نیست، بلکه این افراد باید برای سعی نایب بگیرند.

- تقصیر مکان معینی ندارد ولی مرسوم است که بر مروه تقصیر می‌کنند، یاد آوری این نکته لازم است که سمت چپ مروه قسمتی افزوده شده و میتوان زائران را به آن قسمت هدایت کرد تا مزاحمتی برای دیگران نباشد و بانوان بتوانند به دور از چشم نامحرمان تقصیر کنند.

ص:۱۱۰

بیان نکاتی در اولین جلسه مکه

- در این جلسه اعلام می شود که هرکس نسبت به اعمالی که انجام داده سؤال یا شک و شبههای دارد سؤال کند تا وظیفه وی مشخص و مطابق آن عمل کند.

- نماز قصر یا تمام در مکّه و کیفیت جمع بین فتاوا همان طور که در بخش مدینه گذشت یادآوری شود.

- چنانچه در عمره کمتر از ده روز در مکّه می‌مانند مسافر هستند و در حجّ، چنانچه پیش از اعمال حجّ و رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکّه اقامت دارند نمازشان تمام است و بالتبع در عرفات، مشعر الحرام و منا و پس از بازگشت به مکّه نیز تمام است. چنانچه پیش از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکّه اقامت دارند، مسافر هستند و بالتبع در مشاعر مقدس نیز نماز شکسته است و پس از اعمال و بازگشت به مکّه اگر حداقل ده روز در مکّه اقامت دارند نماز تمام و گرنه مسافر هستند.

- اعمال مستحب مکّه، مثل تلاوت و ختم قرآن، طواف مستحب، نماز در مسجد الحرام و نگاه کردن به کعبه تذکر داده شود.

- نماز جماعت استداره‌ای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقهاء اشکال دارد. لذا باید مأمومین در جهتی بایستند که روبروی امام جماعت یا جلوتر از او نباشد، باید توجه داشت که امام جماعت مسجد الحرام در نماز صبح، مغرب و عشاء نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک در کعبه به نماز میایستد و در نماز ظهر

ص:۱۱۱

و عصر در فصل گرما (بجز در نماز جمعه) در نقطه مقابل، روبروی مستجار، داخل شبستان کنار اتاق مؤذنان به نماز میایستد.

- برخی از زائران تا پاسی از بامداد (پس از نصف شب) در مسجد الحرام میمانند و به جهت خستگی و دیر خوابیدن، برای نماز صبح بیدار نمیشوند. تذکر این مسأله لازم است که چنانچه این امور مستحب سبب ترک واجب شود، هیچ گونه ثوابی نخواهد داشت.

- کیفیت بجای آوردن طواف مستحب برای خود و دیگران به زائران آموزش داده شود و نیز بر تلاوت قرآن و عبادت در مکّه به ویژه در مسجدالحرام و استفاده بهتر از اوقات فراغت تأکید شود.

- چون جهت قبله در شهر مکّه در هر سوی آن تفاوت دارد، حتی گاهی در یک هتل، در بخش‌های مختلف آن نیز متفاوت است و بدین سبب تشخیص قبله برای زائران مشکل می‌شود، مناسب است جهت قبله یادآوری شود و چنانچه در هتل علامت مشخص وجود ندارد، علامت‌های جهت قبله نصب شود.

- در برخی از هتلها سنگ توالتها رو به قبله یا پشت به آن است که با کمی انحراف در نشستن مشکل حل میشود. هرچند اگر زائران متوجه نباشند مرتکب گناهی نخواهند شد.

ص:۱۱۲

کارهای حرام بین احرام عمره تمتع و احرام حج تمتع:

- تراشیدن سر (به فتوای برخی از مراجع)؛

- بجا آوردن عمره مفرده به فتوای بعضی از مراجع سبب بطلان عمره میشود. (۱)- صید در حرم؛

- کندن و بریدن گیاه و درخت حرم؛

- بیرون رفتن از شهر مکّه به فتوای برخی از مراجع جایز نیست، لذا اگر در ماه ذیقعده عمره تمتع را انجام دادند و در ماه ذیحجه از مکه بیرون روند به فتوای بعضی از مراجع، عمره تمتع آنان باطل میشود و باید برای ورود به مکه مجدداً محرم شوند.

در موارد ذیل بجای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

- پس از احرام عمره، پیش از طواف

- پس از احرام حجّ، پیش از رفتن به عرفات

- پس از اعمال منا و پیش از طواف زیارت

- بین طواف و نماز طواف، نه تنها طواف انجام دادن خلاف احتیاط است بلکه خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است.

۱- مراجعه شود به م ۹۰۹ مناسک محشی.

ص:۱۱۴

فصل هفتم اعمال حج

اشاره

ص:۱۱۵

- محل احرام حجّ شـهر مکّه است. بعضـی از فقهاء تمام شهر مکّه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی دیگر به احتیاط واجب احرام حجّ را در مکّه قدیم گفته اند. در این مورد میتوان با ارجاع دادن احتیاط واجب زائران را در مکه فعلی محرم کرد.

- کسـانی که اعمال مکّه را بایـد پیش از وقوف بجای آورنـد، بایـد شـناسایی شونـد و در وقت مناسب اعمال خود را انجام دهنـد و چنانچه تا رفتن به عرفات فاصـلهای وجود دارد حتماً به آنان یادآوری شود که در این فاصـله محرم هستیـد و بایـد از محرمات احرام پرهیز کنید.

- حتمـاً قبـل از محرم شـدن به احرام حـج، محرمـات احرام را برای زائران تکرار کرده و به او گفته شود تـا تقصـیر واقع نشـده تمـام محرمات احرام را باید ترک کند.

- کسانی که اعمال مکه را بر وقوفین مقدم میدارند حتماً باید محرم به احرام حج شوند و پس از آن اعمال را انجام بدهند و

ص:۱۱۶

به آنان گوشزد شود که تا تقصیر در روز عید را پس از رمی جمره و قربانی انجام نداده‌اند باید محرمات احرام را مراعات کنند.

- توجه به این نکته لازم است که اگر طواف و سعی افراد ضعیف را با ویلچر انجام میدهند، تقدیم اعمال بر عرفات وجهی بویژه با توجه به این که برخی از مراجع احتیاط کرده و توصیه می‌کنند که پس از بازگشت از مشاعر، نیز سعی و طواف را انجام بدهد. لذا باید دقت کرد نسبت به چه افرادی میتوان اعمال را مقدم داشت (رجوع شود به مسأله ۱۱۷۶ تا ۱۱۷۸ از مناسک محشی در بحث واجبات بعد از اعمال منا).

- قبل از ورود به عرفات به اعمال خرافی بعضی از زائران اشاره شود تا زائران از انجام آن خودداری کنند.

- با توجه به کمبود امکانات در عرفات و منا به زائران زن توصیه شود لباس به مقدار کافی به دنبال خود داشته باشند تا به لباس شستن در این دو مکان مقدس نیاز پیدا نکنند و به زائران مرد نیز توصیه شود لباسهای دوخته را برای پس از قربانی و تقصیر همراه خود بیاورند.

- مشکلات و سختیهای عرفات تا منا؛ باید برای زائران در جلسات مکه گفته شود زیرا بیشتر آنان با زندگی راحت و مرفه انس گرفته‌اند. وقتی با جامه احرام به بیابان عرفات و مشعر و منا پای نهند و زندگی چادر نشینی را تجربه میکنند و به سختی و زحمت میافتند ممکن است زبان به اعتراض گشایند. پس باید قبلًا آنان را توجیه کرد. و به گفته شاعر:

ص:۱۱۷

در بیابان گر به عشق کعبه خواهی زد قدم

سرزنشها گر کند خوار مغیلان غم مخور

- باید حاجیان برای تحمّل برخی سختیها آمادگی پیدا کنند بخصوص به هنگام حرکت به عرفات و وقوف در عرفات و سپس کوچ به مشعر و منـا و از منـا تا مکه و ایام وقوفشان در منا. آنها بایـد آمادگی پـذیرش مشـکلات ایام تشـریق را داشـته باشـند. چه بسا در حرکتشان از عرفات به سوی مشـعر با ترافیک و راه بندان مواجه شوند و مجبور باشـند مسافتی را پیاده طی کنند و یا در وقوفشان در مشعر بایـد پـذیرای سـرما و بـاد و باران باشـند. اگر این آمادگی روحی و روانی در زائران ایجاد شـده باشـد، روحانی بسـیار آسانتر میتواند تصمیم‌گیری کند و زائران با نشاطی بیشتر در جهت حرکت به سوی مشعر الحرام برای انجام تکلیف گام بر خواهند داشت و از انجام تکلیف لـذّت خواهنـد برد. البته بایـد توجه داشت که خبر از مشـکلات اعمال برای آماده سازی روحی زائران نباید با ایجاد نگرانی و دلهره خلط شود.

- در این جـا به تنـاسب موضـوع، فرازی از خطبه قاصـعه را مرور می کنیم. این خطبه نکـات زیبـایی برای انسـان سـازی دارد، خطبه قاصعه را باید قبل از رفتن به عرفات برای زائران خواند تا از زبان مولی با ارزش حقیقی حج و مناسک آشنا شوند:

«أَ لَـا تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سُـبْحَانَهُ اخْتَبَرَ الْأَوَّلِينَ مِنْ لَـدُنْ آدَمَ ص إِلَى الْآخِرِينَ مِنْ هَـذَا الْعَالَمِ بِأَحْجَارٍ لَا تَضُـرُّ وَ لَا تَنْفَعُ وَ لَا تُبْصِـرُ وَ لَا تَسْـمَعُ فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ الَّذِي جَعَلَهُ لِلنَّاسِ قِيَاماً

ص:۱۱۸

ثُمَ وَضَعَهُ بِأَوْعَرِ بِقَاعِ الْأَرْضِ حَجَراً وَ أَقَلِّ نَتَائِقِ الدُّنْيَا مَدَراً وَ أَضْيَقِ بُطُونِ الْأَوْدِيَهِ قُطْراً بَيْنَ جِبَالٍ خَشِنَهٍ وَ رِمَالٍ دَمِثَهٍ وَ عُيُونٍ وَشِلَهٍ وَ قُرًى مُنْقَطِعَهٍ لَا يَزْكُو بِهَا خُفٌّ وَ لَا حَافِرٌ وَ لَا ظِلْفٌ ثُمَّ أَمَرَ آدَمَ ع وَ وَلَدَهُ أَنْ يَثْنُوا أَعْطَافَهُمْ نَحْوَهُ فَصَارَ مَثَابَهً لِمُنْتَجَعِ أَسْفَارِهِمْ وَ غَايَهً لِمُلْقَى رِحَالِهِمْ تَهْوِی إِلَيْهِ ثِمَارُ الْأَفْئِدَهِ مِنْ مَفَاوِزِ قِفَارٍ سَحِيقَهٍ وَ مَهَاوِی فِجَاجٍ عَمِيقَهٍ وَ جَزَائِرِ بِحَارٍ مُنْقَطِعَهٍ حَتَّى يَهُزُّوا مَنَاكِبَهُمْ ذُلُلًا يُهَلِّلُونَ لِلَّهِ حَوْلَهُ وَ يَرْمُلُونَ عَلَى أَقْدَامِهِمْ شُعْثاً غُبْراً لَهُ قَدْ نَبَذُوا السَّرَابِيلَ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ شَوَّهُوا بِإِعْفَاءِ الشُّعُورِ مَحَاسِنَ خَلْقِهِمُ ابْتِلَاءً عَظِيماً وَ امْتِحَاناً شَدِيداً وَ اخْتِبَاراً مُبِيناً وَ تَمْحِيصاً بَلِيغاً جَعَلَهُ اللَّهُ سَبَباً لِرَحْمَتِهِ وَ وُصْلَهً إِلَى جَنَّتِهِ وَ لَوْ أَرَادَ سُبْحَانَهُ أَنْ يَضَعَ بَيْتَهُ الْحَرَامَ وَ مَشَاعِرَهُ الْعِظَامَ بَيْنَ جَنَّاتٍ وَ أَنْهَارٍ وَ سَهْلٍ وَ قَرَارٍ جَمِّ الْأَشْجَارِ دَانِیَ الثِّمَارِ مُلْتَفَّ الْبُنَى مُتَّصِلَ الْقُرَى بَيْنَ بُرَّهٍ سَمْرَاءَ وَ رَوْضَهٍ خَضْرَاءَ وَ أَرْيَافٍ مُحْدِقَهٍ وَ عِرَاصٍ مُغْدِقَهٍ وَ رِيَاضٍ نَاضِرَهٍ وَ طُرُقٍ عَامِرَهٍ لَكَانَ قَدْ صَغُرَ قَدْرُ الْجَزَاءِ عَلَى حَسَبِ ضَعْفِ الْبَلَاءِ وَ لَوْ كَانَ الْإِسَاسُ الْمَحْمُولُ عَلَيْهَا وَ الْأَحْجَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُمُرُّدَهٍ خَضْرَاءَ وَ يَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ وَ نُورٍ وَ ضِيَاءٍ لَخَفَّفَ ذَلِكَ مُصَارَعَهَ الشَّكِّ فِی الصُّدُورِ وَ لَوَضَعَ مُجَاهَدَهَ إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ وَ لَنَفَى مُعْتَلَجَ الرَّيْبِ مِنَ النَّاسِ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَخْتَبِرُ عِبَادَهُ بِأَنْوَاعِ الشَّدَائِدِ وَ يَتَعَبَّدُهُمْ بِأَنْوَاعِ الْمَجَاهِدِ وَ يَبْتَلِيهِمْ بِضُرُوبِ الْمَكَارِهِ إِخْرَاجاً لِلتَّكَبُّرِ مِنْ قُلُوبِهِمْ وَ إِسْكَاناً لِلتَّذَلُّلِ فِی

ص:۱۱۹

نُفُوسِهِمْ وَ لِيَجْعَلَ ذَلِكَ أَبْوَاباً فُتُحاً إِلَى فَضْلِهِ وَ أَسْبَاباً ذُلُلًا لِعَفْوِهِ.» (۱)

مگر کعبه، خانه پاک خدا را نمی‌بینید؟ خداوند انسانها را از زمان آدم تا انسان‌های آخرین این جهان، با سنگهائی که نه زیان می‌رسانند و نه نفع می‌بخشند، نه می‌بینند و نه می‌شنوند آزمایش نموده این سنگ‌ها را خانه محترم خود قرار داده، و آن را موجب پایداری و پا بر جائی مردم گردانیده است. سپس آن را در پر سنگلاخ‌ترین مکان‌ها و بی‌گیاه‌ترین نقاط زمین، و کم فاصله‌ترین دره‌ها قرار داد.

در میان کوههای خشن، رملهای فراوان، چشمه‌های کم آب، و آبادی‌های از هم جدا و پر فاصله، که نه شتر، و نه اسب و گاو و گوسفند هیچکدام در آن به راحتی زندگی نمی‌کند و سپس آدم و فرزندانش را فرمان داد که به آن سو توجه کنند و آن را مرکز تجمع و سر منزل مقصود و باراندازشان گردانید، تا افراد از اعماق قلب به سرعت از میان فلات و دشت‌های دور، و از درون وادیها و دره‌های عمیق، و جزائر از هم پراکنده‌ی دریاها، به آن جا روی آورند، تا به هنگام سعی شانه‌ها را حرکت دهند و لا اله الا اللّه گویان اطراف خانه طواف کنند، و با موهای آشفته و بدن‌های پر گرد و غبار به سرعت حرکت کنند، لباسهائی که نشانه شخصیت‌ها است کنار انداخته و با اصلاح نکردن موها قیافه خود را تغییر دهند.

۱- نهج‌البلاغه، ص ۲۹۳، خطبه قاصعه.

ص:۱۲۰

این آزمونی بزرگ، امتحانی شدید و آزمایشی آشکار و پاکسازی و خالص گردانیدنی موثر است که خداوند آنرا سبب رحمت و رسیدن به بهشتش قرار داده است.

اگر خداوند خانه محترمش و محلهای انجام وظائف حج را در میان باغها و نهرها و سرزمینهای هموار و پر درخت و پر ثمر، مناطقی آباد و دارای خانه و کاخهای بسیار و آبادی‌های به هم پیوسته، در میان گندم‌زارها و باغهای خرم و پر گل و گیاه، در میان بستان‌های زیبا و پر طراوت و پر آب، در وسط باغستانی بهجتزا و جاده‌های آباد قرار می‌داد به همان نسبت که آزمایش و امتحان ساده‌تر بود پاداش و جزاء نیز کمتر بود.

و اگر پی و بنیان خانه «کعبه» و سنگ‌هائی که در بنای آن بکار رفته از زمرد سبز و یاقوت سرخ و نور و روشنائی بود، شک و تردید دیرتر در سینه‌های (ظاهر بینان) رخنه می‌کرد و کوشش ابلیس بر قلبها کمتر اثر می‌گذاشت و وسوسه‌های پنهانی از مردم منتفی می‌گشت. اما خداوند بندگانش را با انواع شدائد می‌آزماید و با انواع مشکلات دعوت به عبادت می‌کند و به اقسام گرفتاریها مبتلا می‌نماید تا تکبر را از قلبهایشان خارج سازد، و خضوع و آرامش را در آنها جایگزین نماید.

بابهای فضل و رحمتش را به رویشان بگشاید و وسائل عفو خویش را به آسانی در اختیارشان قرار دهد.» (۱)

- وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود. بنابراین زمان حرکت به سوی عرفات به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجّاج

۱- ترجمه گویا و شرح فشرده‌ای بر نهج‌البلاغه، ج ۲، ص ۳۰۴.

ص:۱۲۱

قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند. پس لازم نیست کاروان بعد از ظهر روز هشتم به عرفات حرکت کند. بلکه میتوان با گذشتن پاسی از شب به عرفه رفت و با فرض حل مشکل استظلال، از ماشین مسقف استفاده کرد.

- وقت وقوف از ظهر تا مغرب است و واجب است حاجیان در این مدت در صحرای عرفات باشند و از حدود آن خارج نشوند، بنابراین نسبت به حدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زرد رنگ مشخص شده است توجیه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز بپرهیزند که احتمال گم شدن آنها زیاد است و در صورت گم شدن ممکن است از اعمال باز بمانند.

- تابلوهای مشاعر مقدس به رنگ‌های ذیل است ":عرفات: زرد رنگ "،"مشعرالحرام: بنفش، "منا: آبی"

- اگر شب زنده داری شب نهم در عرفات، موجب خستگی و خواب آلودگی زائران برای مراسم ظهر عرفه می شود، بهتر است زائران را به خوابیدن در شب نهم توصیه کرد.

- سنگهای رمی را میتوان از کوههای مکه و از مکان‌های مباح جمع کرد، امّا از آنجا که عرفات خارج از حرم است و سنگ رمی باید از حرم باشد، نمی‌توان سنگ رمی را از عرفات جمع کرد.

- قبل از رفتن به عرفات در مکه با عوامل کاروان نسبت به انتقال زائران از عرفات به مشعر و منا هماهنگی شود و برنامه

ص:۱۲۲

ای برای انتقال ضعفا از عرفات به مشعر الحرام و منا چیده شود به گونهای که وقوف مشعر را درک کنند و به منا برسند.

- با توجه به اینکه اکثر زائران تلفن همراه دارند، شماره تلفن‌های همراه آنان نوشته شود و در اختیار مسؤول هر اتوبوس گذاشته شود تا در مواقع اضطراری بویژه شب دهم امکان ارتباط اتوبوس‌ها با یکدیگر فراهم شود.

- معمولًا در هر اتوبوسی یک یا چند نفر از عوامل کاروان میباشند که به دنبال زائران از عرفات به مشعر و منا میروند باید دو مطلب مهم را به آنان تذکر داد یکی این که حتماً وقتی به مشعر رسیدند اگر همراه با معذورین میباشند در مشعر نیت وقوف داده و کسی خواب نباشد و بدون نیت از مشعر رد نشود. نکته دوم این که اگر در راه به ترافیک برخورد کنند به گونهای که اگر بخواهند با ماشین به مشعر برسند وقوف اختیاری آن را درک نمیکنند به هر نحوی شده زائران را پیاده به مشعر بیاورند تا حج آنان به اشکال برخورد نکند. به عوامل گفته شود شما ضامن حج مردم هستید.

- عوامل کاروان اگر نایب باشند و به همراه زائران به منا رفتند باید قبل از طلوع فجر خود را به مشعر برای درک وقوف اختیاری برسانند و الا حج نیابی آنان اشکال پیدا میکند.

- به زائران تذکر داده شود که اگر در عرفات یا مشعر از کاروان جدا افتادند بدون هیچ ترس و واهمهای و دور خود چرخیدن، با هر کدام از کاروانهای ایران که مسیر را طی میکنند و با معرفی خود به روحانی آن کاروان، وقوف در عرفات و مشعر را

ص:۱۲۳

انجام بدهنـد و به منا بیاینـد. در آنجا توسط سـتاد گمشدگان به کاروان خود ملحق خواهند شد. اگر چنین تذکری داده نشود ممکن است زائر در اثر هول و هراس راه مکه را پیش گرفته و به محل اسـکان برگردد و از وقوفین و مناسک منا بازماند و در نتیجه حجش فاسد شود.

- هر چند در سالهای اخیر به سـبب وجود راههای متعدد، به موقع نرسیـدن به مشعرالحرام بسیار بعید است ولی گاهی در اثر ترافیک سنگین و سوء مدیریت، برخی از کاروان‌ها پس از اتمام وقت وقوف، به مشـعر رسـیدهاند و حج زائران را با مشکل مواجه کردهاند. لـذا با توجه به این که فاصـلهی جبل الرحمه تا مشـعر الحرام در حدود ۷۲۰۰ متر است، در صورت بروز هرگونه مشـکل برای ادامه طریق توسـط اتوبوس می‌توان پیـاده به راه ادامه داد تـا از وقوف در مشـعر بـاز نمانـد. گفتنی است برای رسـیدن به مشـعر حتمـاً باید تابلوهای به رنگ بنفش که بر آنها جمله بدایه مزدلفه نوشته شده پشت سر گذاشت.

- افراد توانمنـد کاروان می‌توانند تحت نظارت روحانی یا معین کاروان به پیاده روی از عرفات تا مشـعرالحرام اقدام کنند و در طول مسـیر با خوانـدن ادعیهای مانند جوشن کبیر و مجیر و مشـلول، به مناجات با خدا بپردازند تا خاطره شـیرینی را از این سـفر معنوی به یادگار برده و نیز گرفتار دود و ترافیک نشده و به موقع به مشعر رسیده و شب را در آنجا استراحت کنند

- برای نیت وقوف در مشعر الحرام لازم نیست هنگام طلوع فجر بیدار باشند، بلکه اگر از سر شب قصد این را داشته باشند

ص:۱۲۴

که از طلوع فجر تا طلوع آفتاب را به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در آنجا باشند کفایت می کند، لذا بهتر است، در بدو ورود به مشعر الحرام و استقرار حجّاج، این نکته به زائران اعلام شود که از هم اکنون تصمیم داشته باشند که از طلوع فجر به نیت وقوف در اینجا باشند.

- از آنجا که برخی از مراجع معظم تقلید ماندن پیش از طلوع فجر را در مشعر الحرام به نیت طاعت الهی واجب میدانند بهتر است در عرفات یا پیش از رسیدن به مشعر یا در بدو ورود به مشعر این نکته نیز به زائران یادآوری شود که از هم اکنون در اینجا می‌مانیم به قصد طاعت الهی و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب نیز به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در این سرزمین توقف می کنیم.

- بانوانی که شب عید به منا میروند اگر به رمی نرسیدند یا در اثر ازدحام یا عذر دیگری نتوانستند رمی کنند، باید در روز رمی کنند.

- اگر زائری ناچار به گرفتن نایب شود، نایب نمیتواند رمی را در شب انجام دهد، بلکه باید در روز نیابت را به جا آورد.

- با توجه به وضع کنونی جمرات و امکان رمی اکثر زائران، باید توجه داشت که حتّی الامکان رمی توسط خود زائران انجام شود و از نیابت خودداری کنند.

- اگر برخی از عوامل کاروان یا همراهان زائر بر نایب گرفتن زنان اصرار بورزند با خواندن این مسئله از مناسک، آنان را توجیه کرد: مستحب است بلکه موافق احتیاط است که اگر

ص:۱۲۵

بشود مریض را حمل کنند و نزد جمره ببرند و در حضور او سنگ بیندازند. (م ۱۰۱۶)

- بایـد توجه داشت کسانی که عذر آنها راه رفتن و پیمودن مسـیر خیمهها تا جمرات است ولی از رمی معذور نیسـتند یعنی اگر آنها را به پای جمره یا نزدیک آن ببرنـد، می‌تواننـد خودشان رمی را انجام دهند، چنین افرادی اگر امکان دارد ولو با اجاره کردن ویلچر یـا آهسـته آمـدن به جمرات بیاینـد، نمی‌تواننـد به دیگری نیـابت دهنـد. اگر در توجیه مسأله فوق کوتـاهی شود بـا توجه به این که بسیاری از مراجع ترتیب بین مناسک منا را شرط میدانند حج زائر با اشکال روبرو میشود.

- به زائران توجه دهیـد که برای رفتن به جمرات و انجـام دادن رمی عجله نکننـد و کیسه سـنگ دیگران را اشـتباهی بر ندارنـد زیرا سنگها باید مباح باشد و در صورتی که اشتباه شود، و صاحبش راضی نباشد، رمی صحیح نیست.

- با توجه به توسـعه جمرات و سهولت رمی و خلوتی اطراف آن، رمی در طبقه اول نیز راحت‌تر شده و چنانچه برخی از زائران مقلد مراجعی هستند که رمی در طبقه دوم را بنا بر احتیاط صحیح نمیدانند، می‌توان همهی زائران را برای رمی به طبقه اول برد.

- ممکـن است مسـیر زائران، به طبقهی دوم جمرات منتهی شـود و رفتن به طبقه همکـف نیز مشـکل باشـد. در این وضـع می‌تـوان با احاطه بر فتوای مراجع مشکل را برطرف کرد:

ص:۱۲۶

آیات عظام: امام، زنجانی، خامنه‌ای، بهجت و فاضل رمی از طبقهی دوم را جایز دانسته و آیت‌الله مکارم در صورت ازدحام جایز میدانند و آیات عظام: خویی، گلپایگانی، صافی، تبریزی، سیستانی و وحید، احتیاط واجب را در عدم اکتفا به رمی طبقهی دوم دانسته‌اند که می‌توان آنها را به فتوی ارجاع داد.

- بردن زائران برای رمی جمرات و برگرداندن آنها اگر همراه با ذکر و دعا و پاسخ دادن زائران باشد، افزون بر ثواب ذکر و پرهیز از سخنان بیهوده و جلب نظر زائران غیر ایرانی و کوتاه شدن مسیر، خسته نشدن زائر و نشاط او را به همراه دارد.

- در برخی از کشتارگاهها ذابحین غیر مؤمن هستند. باید روحانی یا عوامل کاروان به این نکته توجه داشته باشند که به فتوای برخی از مراجع همانند حضرت امام (قدس سره) چنین ذبحی کفایت نمیکند.

- در سال‌های اخیر به جهت برچیده شدن کشتارگاه‌های قدیمی و احداث کشتارگاههای مکانیکی جدید، باید با تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق برای ذبح اقدام شود تا قربانی‌زائران بطور صحیح انجام شود و لذا توجه امور زیر لازم است:

- چون مسلخهای فعلی خارج از منا است، و حلق و تقصیر در آنجا صحیح نیست باید افرادی که به مسلخ میروند توجه داشته باشند که پس از قربانی در آنجا و حتی کنار مسلخ تقصیر نکنند بلکه به منا برگردند و نیز توجه داشته باشند که چون تقصیر نیز باید در روز عید انجام شود پیش از غروب به منا برگردند. آخرین عمل روز عید را نیز انجام دهند.

ص:۱۲۷

– حتماً از زائرانی که به قربانگاه نمیآینـد برای انجـام قربـانی از طرف آنان نیابت بگیرنـد، صـرف این که راضـی است و خوشـحال می‌شود کفایت نمیکند.

– افرادی که به قربانگاه میرونـد از زائران وکالت در توکیل نیز بگیرنـد تا اگر خودشان موفق به ذبـح نشدنـد بتواننـد به دیگری برای ذبح وکالت بدهند.

– هر چنـد شـرایط گوسـفندان از پیش تا حدودی کنترل شده است ولی نسـبت به شـرایط ظاهری مثل لاغر نبودن و ناقص نبودن آن دقت داشته باشند و چنانچه دارای شرایط نبودند آنها را برگردانند و ذبح نکنند.

– در ذبح حیوان نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن بسم‌الله فراموش نشود.

– هرچند ذابحین برای خود قربانی یا تقصیر نکرده باشند، ذبح حیوان به نیابت از دیگران اشکال ندارد.

– چون لباس احرام باید پاک باشد و چنانچه نجس شود تطهیر آن لازم است، ذابحین حتی المقدور مراعات کنند تا لباس احرامشان نجس نشود.

– برای بجای آوردن اعمال روز عیـد ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عیـد قربان انجام داده شود، لـذا پس از ورود به منا و صرف صـبحانه و آماده شدن زائران، آنها طبق زمانمندی اعلام شده برای رمی جمره عقبه حرکت داده شوند چون اگر تاخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیافتد ممکن است موفق به اتمام اعمال روز عید نشوند.

ص:۱۲۸

- کسانی که خودشان حلق یا تقصیر نکردهاند، نمی‌توانند برای دیگران حلق کنند یا برای تقصیر موی او را بچینند.

- به کسانی که موظف به حلق هستند، نسبت به نظافت محل و طهارت بدن و لباس و محیط زندگی تذکر داده شود.

- مراحل سه‌گانه خروج از احرام حجّ یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود مخصوصاً نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

رمی جمرات و بیتوته در منا

- چون به فتوای برخی فقهاء کسانی که در روز عیـد موفق به قربانی نشدهاند باید رمی و حلق را در روز عید انجام دهند و قربانی را در روز بعد انجام دهند، لذا باید با مراجعه به مناسک، زائران را راهنمایی کرد.

- نیت بیتوته در منـا را بایـد پیش از غروب آفتاب به زائران تـذکر داد و همین که قصـد کننـد "نصف شب را به عنوان بیتوته در منا می‌مانند قربهٔ الی الله کفایت می‌کند و اگر در آغاز بیتوته نیز در جلسه حضور نداشته باشد یا توجه نداشته باشند اشکال ندارد.

- چون به فتوای برخی از فقهـاء- از جمله امـام خمینی (ره)- بیتوته نیمه اول شب واجب است و به فتوای برخی دیگر بین نصف اول شب و نصف دوم آن مخیر هستند، بهتر است برای

ص:۱۲۹

همه زائران نیمه اول شب را برای بیتوته انتخاب کنند و اگر کسی نیمه اول شب را در منا نبود نیمه دوم را بیتوته کند.

- مراحل سه‌گانه خروج از احرام حجّ یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود مخصوصاً نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

- بیرون رفتن از منا پس از بیتوته اشکال ندارد ولی نباید پیش از نیمه شب از حدود منا بگذرند و برای محاسبه نیمه شب، از مغرب شرعی یا از غروب تا طلوع آفتاب را محاسبه کرده و نصف آن به ساعت مغرب اضافه شود تا نیمه شب که در منا لازم است بدست آید. به فتوای بعضی از مراجع از غروب تا طلوع فجر و به فتوای برخی دیگر از مغرب تاطلوع فجر حساب شده نصف آن به مغرب اضافه شود، نصف شب بدست میآید. بنابر این نیمه شب در بحث بیتوته با نیمه شب در وقت نماز مغرب و عشاء تفاوت دارد.

- زائران از قبل نسبت به احتمال عدم امکان قربانی در روز عید و باقی ماندن در احرام توجیه شوند. در این گونه موارد خوب است روحانی در لباس احرام ولو قربانی برای او انجام شده باشد و تقصیر کرده باشد، باقی بماند تا سبب دلگرمی محرمان باشد.

- چون بسیاری از غیر شیعیان رمی روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه را پیش از ظهر صحیح نمی‌دانند لذا بعد از ظهر این دو روز جمرات شلوغ است که حتی المقدور باید در این دو روز زائران برای رمی پیش از ظهر اقدام کنند.

ص:۱۳۰

- کسانی که در روز عید، قربانی یا حلق نکرده‌اند روز یازدهم میتوانند پیش از انجام این دو عمل، رمی جمرات را انجام دهند.

- بایـد توجه داشت که رمی در شب برای بـانوان به طور مطلق، اختصاص به رمی روز عیـد قربان دارد ولی نسـبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه تنها بانوانی که نمی‌تواننـد در روز رمی کنند رمی شـبانه برای آنها جایز است ولی کسانی که بتوانند در روز، خودشان انجام دهند نمی‌توانند شب رمی کنند.

- برای زنـان رمی جمره عقبه پس از وقوف به مشـعر و آمـدن به منـا در همـان شب عیـد قربـان مانع نـدارد ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی در روز معذور باشند.

- نبردن زائران به مکه در ابتدای شب از منا، زیرا بیدار نگاه داشـتن آنان در طول شب در شـبهای طولانی زمسـتان و به عبادت وادار کردن آنهـا امکان نـدارد و چه بسا مبتلا به کفاره گوسـفند شونـد. لـذا اگر لازم است که در شـبهای یازدهم یا دوازدهم اعمال مکه انجام شود، زائران بعد از نصف شب از منا بیرون روند.

- ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکّه به عبادت مشـغول باشند مانعی ندارد و میتوانند طواف و سعی و سایر اعمال پس از منا را انجام دهنـد ولی اگر اعمال تمام شـد نمی‌تواننـد آن شب را به منا برگردنـد بلکه بایـد بمانند و بقیه شب را تا صـبح عبادت کنند و لازم نیست در مسجد الحرام

ص:۱۳۱

باشد، بلکه در شهر مکّه کفایت میکند، ناگفته نماند که ماندن در منا از عبادت در مکّه افضل است.

- کاروان‌هایی که پس از ایام تشریق بایـد بلافاصله به مـدینه بروند یا به ایران برگردند، به زائران خود توصیه کنند شب یازدهم یا دوازدهم نیمه اول را قصـد بیتوته کننـد و قسـمتی از آن را استراحت کنند و پس از نیمه شب برای اعمال به مکّه بروند. چون در ایام تشریق بهترین وقت از نظر خلوتی برای اعمال در این دو شب، پس از نیمه شب است.

- هرچنـد خانم‌هـایی که احتمـال حـائض شـدن آنان پس از اعمال منا وجود دارد و نمی‌تواننـد تا وقت پاک شـدن در مکّه بماننـد، اعمـال مکّه را پیش از وقوف به جـای خواهنـد آورد. ولی چنـانچه زنی اعمـال مکّه را به جای نیاورده بود، و حائض شـد بایـد برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و سعی را خودش با مراعات ترتیب به جای آورد.

- به علل زیر زائران به انجام عمره مفرده پس از اعمال حج تشویق نشوند، حتی برخی افراد را باید برحذر داشت:

به فتوای برخی‌از فقهاء مراعات فاصله بین دو عمره شرط است.

ممکن است در اعمال آنها مشکلی پیش بیاید یا همچنان در احرام بمانند.

سبب ازدحام مطاف و مسعی خواهد شد و این امر موجب دشوار شدن طواف و سعی واجب دیگران است.

ص:۱۳۲

- اگر در اعمال، مشکل فقهی برای زائری پدید آمد که فتوای مرجع تقلیدش در دسترس نیست باید او را به طریق احتیاط راهنمایی کرد و با عمل به احتیاط مشکل مرتفع خواهد شد و برخی از مسائل که عمل به آن فوری نیست مثل کفاره برخی از محرمات، باید واگذاشته شود تا در آینده فتوای مرجع تقلیدش به دست آورده شود و راهنمایی گردد.

ص:۱۳۴

فصل هشتم دیگر موارد

اشاره

ص:۱۳۵

- در هر مرحله، پس از انجام عمل، کنترل اعمال صورت گیرد، به ویژه پس از محرم شدن و طواف و سعی و رمی جمرات، تا در صورت نقصان یا اشکال، در همانجا به رفع نقص یا اشکال پرداخته شود.

- اعلام عمومی برنامه‌های کاروان و نصب آن در مکان‌های مناسب.

- تهیه نوارهای مداحی برای طول راه.

- توجه داشتن به مناسبت‌های ایام و سخن گفتن پیرامون آنها تأثیر بسزایی برای زائر دارد.

- پرهیز دادن زائران از مباحثه با وهابیون. به زائران گوشزد شود وقتی با اهل سنت بحث میشود، آنها به علمای خود ارجاع میدهند و از بحث کردن گریزانند. به همین روش شما نیز از وارد شدن در بحث با آنان خود داری کنید.

ص:۱۳۶

- آگاهی دادن به زائر نسبت به تبلیغات مسموم وهابیون و آمادگی دادن به آنها در برخورد شایسته با اینگونه افراد. در هر جلسهای، به تناسب، یک یا چند شبهه مطرح و پاسخ داده شود.

- اگر در برخی ازشبها زائران را برای قرائت قرآن یا نیایش به طبقه دوم مسجد الحرام می برید لازم نیست حتماً روبروی ناودان باشد بلکه اگر در اضلاع دیگر مسجد الحرام مستقر شوند گذشته از این که خلوتتر است از مزاحمت سعودی‌ها نیز در امان خواهند بود.

- در ازدحام ایام تشریق روحانی باید با زیرکی خاصی جو کاروان را بدست گیرد و با یک سخنرانی و ذکر خاطره‌های تلخ و شیرین از التهاب کاروان بکاهد.

- روحانی به هیچ وجه در مسائل مالی مانند ماشین گرفتن و جمع صدقات و غیره دخالت نکند.

- زدن ماسک در هنگام احرام با توجه فتوای مراجع توجیه شود.

- زائرانی را که از پوشش مناسبی برخوردار نیستند می توان با برخوردهای صحیح آنان را به احکام دین پایبند کرد.

- برگزاری مسابقات در طول سفر از بی حوصلگی و خمودی و خستگی کاروان میکاهد و آنان را به امور مفید سرگرم میکند. این کار باید توسط روحانی با حمایت مسئولین کاروان انجام شود.

ص:۱۳۷

- در جلسه وداع، وظایف حاجی پس از بازگشت از سفر گوشزد شود و به لزوم حلالیت طلبی زائران از یکدیگر از آنچه در طول سفر گذشته است، تأکید شود.

- تهیه و توزیع منشور و میثاق نامه‌ای که ناظر بر تعهدات اخلاقی زائر پس از بازگشت از حج است و اهدای آن در جلسه وداعیه.

- زائران از ایران قرآنی برای خود بیاورند تا در مکان‌هایی که دسترسی به قرآن کمتر است، از آن استفاده کنند.

- اختصاص هر یک از روزهای اقامت در مکه و مدینه به نام یکی از معصومین (ع) به ویژه امامان خفته در بقیع و چند دقیقه پیرامون حیات پربار آنان سخن گفتن.

- اجتناب از اختلاط زن و مرد؛ باید به زائران مرد توجه داد فقط در هنگام طواف اختلاط مرد و زن اشکال ندارد ولی در غیر آن باید اجتناب کرد حتی در نماز.

- ایجاد یک کتابخانه کوچک از کتابهایی که بعثه مقام معظم رهبری اهدا میکند. هم چنین با تشویق زائران به واگذاری کتاب‌هایی که از ایران آوردهاند، می توان کتابخانه‌ای کوچک تشکیل داد تا زائران در هنگام فراغت در مکه و مدینه به مطالعه آنها بپردازند.

- ترغیب زائران به برخورد صمیمی با زائران کشورهای دیگر و ایجاد ارتباط با آنان همراه با اهدای هدیه معنوی، جود و سخای ایرانی را نشان میدهد.

ص:۱۳۸

- برقراری مجالس ترحیم و بزرگداشت برای زائران به حق پیوسته.

- آداب و اعمال دهه ذی حجه تهیه شود و در زمان مناسب در اختیار زائران قرار گیرد تا از آن بهره‌مند شوند.

- تشویق به نمازهای مستحبی در مسجدین و در عرفات و منا از به هدر رفتن وقت زائران جلوگیری میکند.

- آگاهی روحانی از مسائل تجهیز و تدفین میت لازم است زیرا ممکن است در طول سفر لازم شود.

- توجه دادن زائران نسبت به کیفیت و کمیت خدمات رفاهی و مقایسه کردن وضع زائران ایرانی با زائران کشورهای دیگر.

- کمک دادن به عوامل کاروان در هنگام سرو غذا و تشویق زائران به این کار، تأثیر به سزایی در روحیه زائران دارد.

- همراه داشتن ویلچر در عرفات برای سالخوردگان، سبب می‌شود اگر به پیاده روی برای رسیدن به مشعر الحرام نیاز شد به مشکلی برخورد نکنند.

- در بالاـ و پایین پلههای برقی کلیدی برای خاموش کردن در دسترس است، در صورت بروز مشکل برای زائران از این کلید استفاده شود.

- اذکاری مانند تهلیل، حوقله، صلوات، تسبیح، تسبیحات اربعه در زدودن شک و تردید، وسواس و دلهره مؤثر است.

ص:۱۳۹

- بـا ثبت نـام قبلی میتوان کـاروان را به زیارت دوره برد و مکانهای تاریخی مـدینه و مکه بویژه عرفات، مشـعر و منا را به خرج خود کاروان به آنها نشان داد.

- از تراکتهـای خوش خط و زیبا با مضامین عالی، جهت حفظ حجاب خانمها در سالنها و تابلوی اعلانات، اسـتفاده شود و هر روز با متنهای زیباتر و جدید عوض شوند.

- اجرای عقد اخوت در عید غدیر با بیان وظایف اخوت و فضایل امیر مؤمنان (ع).

- بردن زائر به زیارت مسجد مباهله و غمامه و مشربه ام ابراهیم و غیر آن در مدینه و بیان وقایع تاریخی آن، در روزهای اول ورود.

- آماده کردن مطالب مورد نیاز دربار اماکن و تاریـخ و یادداشت برداری در ایران؛ زیرا بردن کتاب امکان ندارد و در آنجا فرصـت مطالعه نیز دست نمیدهد.

- اختصاص دادن روزهای جمعه به ذکر فضایل امام زمان، بیان موانع ظهور، وظایف منتظران.

- با سـعه صدر و برخورد متین و منطقی، حجاب و پوشش زائرین (بخصوص خانمها) تحت کنترل درآید و عواقب سوء بدحجابی و اثرات زننده اجتماعی آن و فلسفه حجاب در جلسات تذکر داده شود.

- درب اتاق روحانی و معین و معینه همیشه به روی زائر باز باشد و در بین زائرین و در جمعشان حضور یابند.

ص:۱۴۰

- زائرینی که در کاروان از جهات مختلف (ختم قرآن، شرکت مستمر در جلسات، فعالیتهای عبادی و مستحبات، همکاری و ...) ممتاز هستند، شناسایی شده و مورد تقدیر قرار گیرند.

- در پایان هر جلسه یکی از کتابهای اعتقادی از استاد مطهری، علامه طباطبایی و دکتر بهشتی و ... معرفی شود و در ۵ دقیقه پیرامون محتوای آن بحث شود تا هم فرهنگ کتابخوانی رواج یابد و هم زائران جوان با توجه به شبهات و سئوالاتی که در ذهنشان موجود است پاسخهای خود را در کتابها جستجو نمایند.

- در روزهای آخر سفر جلسه‌ای با موضوع "چه کنیم تا حاجی بمانیم "بر قرار شود و از حاجیان خواسته شود نقطه نظرات خود را در این موضوع بیان کنند و چکیدهی مطالب مکتوب و در اختیار آنان گذاشته شود.

- در جلسات از زائران خواسته شود تا خلاصه‌ای از سفر خویش را تحت عنوان «سفر در یک نگاه» به رشته تحریر درآورده و رهآورد سفرشان را مکتوب کنند تا بدینوسیله درک خود را نسبت به فضا و محیطی که در آن بوده اند و نسبت به عرفان و صفای معنوی آن ثبت و ضبط کنند و در اختیار دیگران قرار دهند.

- در همان دفعه اول که زائران به حرم برده میشوند، ضمن اینکه کارت هتل و آدرس را به همراه دارند، علامتهایی در

ص:۱۴۱

مسیر به آنها گوشزد شود تا مسیر رفت و آمد را به خوبی یاد بگیرند و نگرانی از گم شدن و تبعات آن را نداشته باشند. در ضمن به شماره‌های مخصوص درهای حرم اشاره شود تا در موقع لزوم از آنها برای پیدا کردن منزل و هتل استفاده کنند.

نمازی پرفضیلت در ماه ذی قعده

برای روزهای یکشنبه در ماه ذی قعده، نمازی با فضیلت بسیار از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است. در فضیلت این نماز آمده است که هر که آن را بجا آورد توبه‌اش مقبول و گناهش آمرزیده می شود. شاکیان او در روز قیامت از او راضی می شوند. با ایمان بمیرد و دینش گرفته نشود و قبرش گشاده و نورانی گردد. والدینش از او راضی شوند و مغفرت شامل حال والدین او و ذریه او شود. توسعه رزق پیدا می کند و ملک الموت با او در وقت مردن مدارا کند و به آسانی جان او بیرون شود. برای خواندن این نماز باید در روز یکشنبه غسل کند و وضو بگیرد و چهار رکعت نماز به دو تشهد و دو سلام بخواند. در هر رکعت حمد یک مرتبه و

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

سه مرتبه و معوذتین (ناس و فلق) یک مرتبه پس هفتاد مرتبه استغفار کند و ختم کند استغفار را به

لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ إِلا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ

پس بگوید

یَا عَزِیزُ یَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِی ذُنُوبِی

ص:۱۴۲

وَ ذُنُوبَ جَمِیعِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لا یَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلا أَنْت (۱).

نماز اول هر ماه

در روز اول هر ماه دو رکعت نماز مستحب است:

در رکعت اول بعد از حمد سی مرتبه

قُلْ هُوَ اللَّهُ

و در رکعت دوم بعد از حمد سی مرتبه

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ

بخوانـد و بعـد از نماز تصدقی کند چون چنین کند سـلامتی خود را در آن ماه از حق تعالی بخرد و از بعضـی روایات نقل است که بعد از نماز بخواند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ وَ مَا مِنْ دَابَّةٍ فِی الْأَرْضِ إِلا عَلَی اللَّهِ رِزْقُهَا وَ یَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَ مُسْتَوْدَعَهَا کُلٌّ فِی کِتَابٍ مُبِینٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ وَ إِنْ یَمْسَسْکَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلا کَاشِفَ لَهُ إِلا هُوَ وَ إِنْ یُرِدْکَ بِخَیْرٍ فَلا رَادَّ لِفَضْلِهِ یُصِیبُ بِهِ مَنْ یَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ سَیَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ یُسْرا مَا شَاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلا بِاللَّهِ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ وَ أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَی اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ بِالْعِبَادِ لا إِلَهَ إِلا أَنْتَ سُبْحَانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ رَبِّ إِنِّی لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیرٌ رَبِّ لا تَذَرْنِی فَرْدا وَ أَنْتَ خَیْرُ الْوَارِثِینَ.

۱- الاقبال. جلد ۲. صفحه ۲۰

ص:۱۴۳

نماز ده شب اول ذی حجه

- دو رکعت نماز مابین نماز مغرب و عشا بخواند و در هر رکعت بعد از حمد یک مرتبه توحید و آیه
وَ وَاعَدْنَا مُوسَـى ثَلاثِینَ لَیْلَهً وَ أَتْمَمْنَاهَا بِعَشْـرٍ فَتَمَّ مِیقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِینَ لَیْلَهً وَ قَالَ مُوسَـى لِأَخِیهِ هَارُونَ اخْلُفْنِی فِی قَوْمِی وَ أَصْلِحْ وَ لا تَتَّبِعْ سَبِیلَ الْمُفْسِدِینَ
بخواند تا با ثواب حاجیان شریک شود.

نماز جعفر طیّار

پیامبر به پسر عموی خود فرمودند: ای جعفر چهار رکعت نماز با دو سلام انجام بده و در هر رکعتی پس از حمد و سوره ۱۵ مرتبه « سُبْحانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ للَّهِ وَ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ
» بگو و در رکوع نیز ۱۰ مرتبه این تسبیحات را بگو و چون از رکوع بلنـد شوی در حال قیام، ۱۰ مرتبه آن را بگو و در سجده اوّل و دوّم در حال سجده، ۱۰ مرتبه آن را بگو و بعد از سربرداشـتن از سجده اوّل و دوم، نیز ۱۰ مرتبه تسبیحات اربعه را بگو که جمعاً در هر رکعت ۷۵ مرتبه و در چهار رکعت ۳۰۰ مرتبه می‌شود.
در نماز جعفر طیّار بعد از حمد، هر سوره‌ای بخواند کفایت می‌کند، ولی بهتر آن است که: در رکعت اوّل بعد از حمد سوره مبارکه «زلزال» و در رکعت دوم بعـد از حمـد سوره مبارکه «والعادیات» و در رکعت سوم بعد از حمد سوره مبارکه «اذا جاء نصـراللَّه» و در رکعت چهارم بعد از حمد سوره مبارکه «قل هواللَّه احد» را بخواند.

ص:۱۴۴

حریم و حرمت خانواده حج

- برای بقاء و ادامه حیات خانواده معنوی حج که به لطف و عنایت الهی تشکیل شده، با همکاری و همفکری مدیر کاروان و اعضای شورای فرهنگی و گروه ارشاد تدبیری تخاذ شود که جمع حاجیان در ایران نیز به مناسبتهای مختلف تشکیل شود.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم
جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)
با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند
بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹
بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.
مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.
اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.
از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :
الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی
ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه
ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...
د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر
ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای
و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)
ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...
ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».